

T.C.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**11-14 YAŞ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ARKADAŞLIK
İLİŞKİLERİ VE REKABETÇİ TUTUMLARI ARASINDAKİ
İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Esma POLAT

Yüksek Lisans Tezi

Van -2019

11-14 YAŞ ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİ
VE REKABETÇİ TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Esmâ POLAT

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Gaye Zeynep ÇENESİZ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Van -2019

KABUL VE ONAY

Esmâ POLAT tarafından hazırlanan “Arkadaşlık ilişkileri ve Rekabetçi Tutum Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlıklı bu çalışma, 24.05.2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Nizamettin KOÇ (Başkan)

Dr. Öğr. Üyesi Gaye Zeynep ÇENESİZ (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Selami TANRIVERDİ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Fuat TANHAN

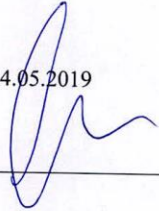
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezinin kâğıt ve elektronik kopyalarının Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Yüzüncü Yıl Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.
- Tezimin ..... Yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

24.05.2019

Esmâ Polat

TEŞEKKÜR

Bu araştırma, araştırmacının dışında birçok kişinin desteği ve çabasıyla yürütülmüştür. Öncelikle bu zorlu sürecin başından sonuna dek zamanını, bilgisini ve desteğini hiç esirgemeyen tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Gaye Z. ÇENESİZ'e teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca yüksek lisans eğitimi sürecinde bilgilerini bizlere aktaran öğretim üyelerine teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans eğitiminin başından sonuna kadar verdikleri cesaret ve destek ile her daim yanımda olan sevgili aileme sonsuz teşekkürler.

ÖZET

POLAT, Esmâ. *11-14 Yaş Ortaokul Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkileri ve Rekabetçi Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Van, 2019.

Daha iyiye ulaşma, daha iyi sonuç elde etme yarışması olarak tanımlanan rekabet, ergenlik çağı çocuğu için beraberinde getirdiği olumlu ve olumsuz etkileriyle oldukça önemlidir. Bu dönemde bir yandan akranlarıyla ilişkilerini şekillendiren ergen, diğer taraftan onlarla rekabete girmektedir. Bu araştırmanın amacı 11-14 yaş arası ergenlerin rekabetçi tutumları ve kurulan akran ilişkilerini incelemektir. Araştırma betimsel bir çalışma olup araştırmanın katılımcıları, Bitlis'in Ahlat ilçesindeki üç ortaokuldan 6., 7. ve 8. sınıf düzeyinde, 203'u (% 48.6) kız, 215'i (% 51.4) erkek olmak üzere toplam 418 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma verilerinin toplanmasında Akbayırlı (1998) tarafından geliştirilen Rekabetçi Tutum Ölçeği, Kaner tarafından (2002) geliştirilen Akran İlişkileri Ölçeği ve araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Verilerin genel olarak normallik varsayımları Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk testleri ile kontrol edilmiş; grup karşılaştırmaları için verinin normal dağılım gösterdiği durumlarda ikili kategoriden oluşan değişkenler için bağımsız gruplar t-testi, 3 ve üzeri kategoriden oluşan değişkenler için tek yönlü varyans analizi (ANOVA), verinin normal dağılım göstermediği durumlarda ise değişkenler ikiden fazla kategoriye sahip olduğu için Kruskal-Wallis analizi kullanılmıştır. Araştırma bulguları, katılımcıların geliştirdikleri akran ilişkilerinde kız çocuklarının erkek çocuklarına oranla daha fazla kendilerini açma yönelimi olduğunu göstermiştir. Ayrıca, erkek çocukların ilişkilerinde kendini açma boyutunun puan ortalamalarının kızlara göre anlamlı düzeyde düşük olduğu bulunmuştur. Genel olarak kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha rekabetçi oldukları görülmüştür. Araştırma sonucunda katılımcıların akran ilişkileri alt boyutlarında cinsiyet açısından farklılıklar bulunmuş ancak toplam puanlar arasındaki farkın cinsiyete göre anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin ailelerinin ekonomik gelir düzeyine, aile içindeki kardeş sayısı ve doğum sıralarına, sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Aynı zamanda katılımcıların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu

puanlarının öğrencilerin aile içindeki doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular ilgili alanyazın çerçevesinde tartışılarak konu ile ilgili araştırma ve uygulama alanlarına ilişkin öneriler belirtilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Ergenlik Dönemi, Akran İlişkileri, Rekabetçi Tutum.

ABSTRACT

POLAT, Esma. *Investigating the Relationship Between Peer Relations and Competitive Attitudes of 11-14 Years Old Secondary School Students*, Master Thesis, Van, 2019

Competitiveness, which is defined as the race to reach better results, and to be better than the others, has been considered as an important concept with its positive and negative effects on the children during early adolescence. On one hand, the child is building his/her relationship with the peers; on the other hand, he/she starts to compete with them. The aim of the present study is to investigate the competitive attitudes and peer relations of 11-14 years old secondary school students. The research is a descriptive study. The participants of the study are 418 students, 203 (48.6 %) female and 215 (51.4 %) male, at the 6th, 7th, and 8th grade in three secondary schools in Ahlat, Bitlis. The questionnaire was consisted of personal information form, Competitive Attitudes Scale (Akbayırlı, 1998), and Peer Relationship Scale (Kaner, 2002). The normality assumptions were tested with Kolmogorov-Smirnov and Shapiro-Wilk analyses. For variables with two categories, Independent samples t-tests; and for variables with 3 or more categories, one-way analysis of variance (ANOVA) tests were conducted when normality assumptions were met. Kruskal-Wallis analyses were conducted for variables with 3 or more categories when normality assumptions were not met. The results have revealed that girls have higher self-disclosure tendency in their peer relationships compared to the boys. Moreover, girls have been found to be more competitive compared to boys. While the subscales of peer relationship showed statistically significant gender differences, the total score did not show statistically significant gender differences. When differences for demographic variables are investigated for competitiveness scores, no statistically significant differences were found for socio-economic levels, number of siblings, birth order, and grade levels. The findings were discussed with the relevant literature and implications were stated.

Keywords

Adolescence, Peer Relationships, Competitive Attitudes

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ	x
1. BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	5
1.3. Araştırmanın Önemi	6
1.4. Araştırmanın Sayıtları	6
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları	6
1.6. Tanımlar	7
2. BÖLÜM: İLGİLİ KURAMSAL BİLGİLER VE ÇALIŞMALAR	8
2.1. Ergenlik	8
2.2. Rekabet	9
2.2.1. Kuramsal Temelde Rekabet	11
2.2.1.1. <i>Alfred Adler'e Göre Rekabetçilik</i>	11
2.2.1.2. <i>Karen Horney'e Göre Rekabetçilik</i>	13
2.2.1.3. <i>Sigmund Freud'e Göre Rekabetçilik</i>	15
2.2.1.4. <i>Erich Fromm'a Göre Rekabetçilik</i>	16
2.3. Akran İlişkileri	17
2.3.1. Arkadaşlık ve Arkadaşlığın İşlevleri	18
2.3.2. Arkadaşlık Oluşum Süreçleri	19
2.3.3. Erinlik Döneminde Akran İlişkileri	22
2.3.4. Akran İlişki Türleri	25

2.3.4.1. Akran Tarafından Reddedilme	25
2.3.4.2. Akran Tarafından Kabul Edilme	26
2.3.4.3. Akran Zorbalığı	27
2.4. Rekabet, Rekabetçi Tutum ve Akran İlişkileriyle İlgili Yapılan Araştırmalar	28
3. BÖLÜM: YÖNTEM	34
3.1. Araştırmanın Modeli	34
3.2. Çalışma Grubu	34
3.3. Veri Toplama Araçları	36
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	36
3.3.2. Akran İlişkileri Ölçeği	36
3.3.3. Rekabetçi Tutum Ölçeği	37
3.4. Verilerin Toplanması	38
3.5. Verilerin Analizi	38
4. BÖLÜM: BULGULAR	40
4.1. Rekabetçi Tutum ve Akran İlişkileri Alt boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular	40
4.2. Akran İlişkileri ve Alt Boyutları ile Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular	41
4.2.1. Cinsiyete Göre Akran ilişkilerine İlişkin Bulgular	41
4.2.2. Sınıf Seviyesine Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular	43
4.2.3. Ailedeki Doğum Sırasına Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular....	45
4.2.4. Kardeş Sayısına Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular	46
4.2.5. Anne Eğitim Durumlarına Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular ..	48
4.2.6. Baba Eğitim Durumlarına Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular ..	51
4.3. Rekabetçi Tutumlar ile Demografik değişkenlere İlişkin Bulgular	54
4.3.1. Cinsiyete Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular	54
4.3.2. Sınıf Seviyesine Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular	54

4.3.3. Ailelerin Gelir Düzeyine Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular	55
4.3.4. Ailedeki Doğum Sırasına Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular	56
4.3.5. Kardeş Sayısına Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular	56
4.3.6. Anne Eğitim Durumlarına Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular	57
4.3.7. Baba Eğitim Durumlarına Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular	58
5. BÖLÜM: TARTIŞMA ve ÖNERİLER	60
5.1. Akran İlişkileri İle İlgili Elde Edilen Bulgulara İlişkin Tartışma ve Yorum	60
5.2. Rekabetçi Tutum İle İlgili Elde Edilen Bulgulara İlişkin Tartışma ve Yorum	63
5.3. Akran İlişkileri İle Rekabetçi Tutum Arasındaki İle İlgili Elde Edilen Bulgularının Yorumlanması	65
5.4. Öneriler	65
KAYNAKÇA	67
EKLER	76
EK-1: Kişisel Bilgi Formu	76
EK-2: Akran İlişkileri Ölçeği Örneği	77
EK-3: Rekabetçi Tutum Ölçeği Örneği	79

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri	35
Tablo 2: Rekabetçi Tutum ile Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Korelasyon Tablosu.....	40
Tablo 3: Akran İlişkileri Cinsiyet Grup Karşılaştırmaları T-testi Sonuçları	41
Tablo 4: Akran İlişkileri Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Sınıf Seviyesine Göre Anova Sonuçları.....	43
Tablo 5: Akran İlişkileri Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Doğum Sırasına Anova Sonuçları	45
Tablo 6: Akran İlişkileri Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Anova Sonuçları	46
Tablo 7: Akran İlişkileri Toplam Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumun Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	49
Tablo 8: Akran İlişkileri Bağlılık Alt Boyutu Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	49
Tablo 9: Akran İlişkileri Güven ve Özdeşim Alt Boyutu Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları.....	50
Tablo 10: Akran İlişkileri Kendini Açma Alt Boyutu Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	50
Tablo 11: Akran İlişkileri Sadakat Alt Boyutu Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	51
Tablo 12: Akran İlişkileri Toplam Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçlar	51
Tablo 13: Akran İlişkileri Bağlılık Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	52
Tablo 14: Akran İlişkileri Güven ve Özdeşim Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları.....	52
Tablo 15: Akran İlişkileri Kendini Açma Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	53

Tablo 16: Akran İlişkileri Sadakat Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	53
Tablo 17: Rekabetçi Tutum Puanlarının Cinsiyet Grup Karşılaştırmaları T-testi Sonuçları	54
Tablo 18: Rekabetçi Tutum Puanlarının Sınıf Seviyesine Göre Anova Sonuçları.....	55
Tablo 19: Rekabetçi Tutum Puanlarının Ailelerin Gelir Düzeylerine Göre Anova Sonuçları	55
Tablo 20: Rekabetçi Tutum Puanlarının Doğum Sırasına Göre Anova Sonuçları.....	56
Tablo 21: Rekabetçi Tutum Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Anova Sonuçları.....	57
Tablo 22: Rekabetçi Tutum Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	57
Tablo 23: Rekabetçi Tutum Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları	58

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın temelini oluşturan problem durumu, problem cümlesi, alt problem cümleleri, araştırmanın önemi, sayıtlıklarına ve sınırlılıklarına yer verilmiştir.

1.1. Problem Durumu

İnsan düşünme ve konuşma yeteneği olan, araştırıp öğrenebilen bir canlıdır. Aynı zamanda insan, doğası gereği toplumsaldır. Aristoteles (1997, s.147), insanın diğer varlıklardan farklılaşmasını yalnızca canlılık özelliğiyle veya hislere sahip olmasıyla sınırlandırmamıştır; “İnsanı diğer bütün varlıklardan ayıran temel ayırım akıl sahibi olması ve bununla da etkinlik yaşamı içinde olabilmeyi başarmasıdır.” demiştir. Birey değerleri ve amaçları itibarı ile durağan bir varlık değildir. Başarılı olmak ve saygınlık kazanmak için çaba harcar (Köknel, 1995). Sosyal bir varlık olan insanın toplum hayatına katılabilmesi, gelişebilmesi ve kendini gerçekleştirebilmesi başkalarıyla iletişim kurmasıyla mümkün olabilmektedir. Kurduğu başarılı iletişim sonucu kişi bir gruba dahil olma, toplumla kaynaşma gibi beceriler geliştirirken aynı zamanda kendini o gruptan bir adım öne çıkaracak beceriler kazanmaya çalışarak, farklı olma çabası içerisine girebilmektedir. Bu düşüncenin ışığı altında insan toplumsal bir varlık olarak belirlendiğinde, insanın yaşamını da toplumsal yaşamdan soyutlamak mümkün olmamaktadır. Bunun yanında kişi, bir yandan toplumla bir arada olma, iletişim kurma isteği duyarken diğer yandan ihtiyaç duyduğu bireyselliğini de devam ettirmek; yaşamını anlamlı kılmak, yeterlik, güç ve başarı gibi kendisini farklı kılan belirli özellikler de kazanmaya yönelebilmektedir.

Erik Erikson bireylerin gelişimini, kişinin ailesinden gelen genetik aktarımla içinde yaşamış olduğu çevreyle etkileşimi olarak görmektedir (Erikson, 1974). Kişinin beceriler kazanabilmesi, kendini muhakeme edebilmesi için her birey diğerleriyle istemli yahut istemsiz olarak etkileşim halindedir. Bireylerin psiko-sosyal açıdan sağlıklı şekilde gelişmeleri ve topluma uyum sağlayabilmeleri açısından kişilerarası pozitif etkileşimlerde bulunması gerekmektedir. Çocuğun topluma karıştığı ilk yerin ailesi olması sebebiyle bu ilişkiler önce aile bireyleriyle başlar daha sonra, gelişimi için iletişim kurup kendini ifade ettiği yer olan sosyal çevresindeki akranlarıyla devam eder.

Çocuk için ebeveynleri ve arkadaşlarıyla oluşturduğu ilişkiler ağı onun gelecekteki kişiliğinin gelişimi için önemli hale gelebilmektedir.

Bireylerden meydana gelen toplulukların sağlıklı olduğunun en önemli göstergelerinden biri bünyesinde sağlıklı bireyler yetiştirebilmesi halidir. Kişinin sağlıklı bir gelişim süreci içerisinde yol alabilmesi içinse fizyolojik ihtiyaçlarının karşılanması ön koşulunun yanı sıra, toplumsal bir varlık olduğu kabul edilen insanın sosyal ihtiyaçlarının da giderilmesi gerekmektedir. Bu açıdan sosyal bilimler, bireylerin sosyal gelişimlerinin izlenmesi ve beşeri ilişkilerini etkileyen unsurların incelenmesini temel almaktadır (Büyükışık, 2009).

Toplum içinde yaşamını sürdüren bir kişinin yaşam kalitesini arttırması başta olmak üzere, kendi benliğini ve bağımsızlığını koruyarak topluma entegrasyonunun sağlanması, büyük oranda geliştirdiği kişilerarası ilişkilere bağlıdır. Geliştirdiği bu ilişkilerin sağlıklı toplumsal zeminde kurulup sürdürülmesi ise bireylerin sahip oldukları sosyal becerilerini kullanmalarıyla yakından ilişkilidir. Sosyal beceri başlığı altında toplanan yardım etme-yardım isteme, kurallara uyma, işbirliği yapabilme, teşekkür edip özür dileme gibi davranış biçimlerinin bireyde hayat bulması, insanın içinde yaşadığı topluma uyumunu kolaylaştırıp, daha özelde akranları ve birinci derece sosyal ilişki kurduğu yakınlarıyla etkileşimini ve sağlıklı iletişim kanalı oluşturmasını sağlamaktadır (Sucuoğlu ve Çiftçi, 2007). Aksi durumda akran ilişkisi kurma ve geliştirmede yaşanabilecek eksiklikler çocuklarda birçok olumsuz sonuca yol açabilmektedir. Uyumsuz olma halinin süreklilik kazanması, tekrarlanan okuldan kaçma davranışları, akademik başarıda uzun süreli düşüklük yaşanması, kabul görmeyen anti-sosyal davranışlar ve bir adım ilerisi olarak ilerleyen yaşlarda ruhsal bozukluklar geliştirmesi olumsuz sonuçlardan bazılarıdır (Juffer, Stams ve Ijezdoorn, 2004).

Akran ilişkilerinde yaşanabilecek eksiklik ya da olumsuzluk durumları insan yaşamının her döneminde büyük önem taşımaktadır. Çocukluk dönemi arkadaşlığı çocukların duygusal ve sosyal açıdan gelişimlerini sağlayan bir araçtır. Çocuk, insanlarla farklı şekillerde ilişki kurmayı, işbirliği yapmayı ve paylaşmayı öğrenmeyi, başkalarına saygı duymayı, kendini ifade edebilmeyi, başka kişilerin duygularını anlayıp kendi duygularını kontrol edebilmeyi arkadaşları aracılığıyla öğrenir (Hartup, 1992). Ebeveynlerin çocuğun yanında her zaman bulunamayacağı gerçeğinden yola

çıkarak bu gibi durumlarda akranlar, çocuğun ihtiyaç duyabileceği güvende olma hissini sağlama ve duygusal yoksunluğunu tolere edip ona destek olma gibi önemli roller üstlenirler. Aynı zamanda akranlar birbirlerinin sosyal çevrelerini geliştirip yeni insanlarla tanışmalarını sağlamaya yardımcı olur ve karşılaşabilecekleri sorunlarla başa çıkmalarını kolaylaştırırlar. Böylece çocuğun farkında olma, algılama becerileri gelişir; çocuk rekabeti ve birlikte çalışmayı gerektiren aktivitelere dahil olarak gelişim sürecini sağlıklı bir şekilde sürdürebilir (Grusec ve Lytton, 1988, akt; Çetin, Bilbay ve Kaymak, 2001).

Çocukluk döneminden sonra gelen erinlik dönemi, çocukların ilkökul eğitim sürecini bitirmesi ile başlayan, son çocukluktan ergenliğe geçişi de içine alan karma bir zaman aralığıdır. Her ne kadar bir dönemden diğerine geçiş karmaşık ve süratli olsa da bu dönemde de çocuklardan yaşam döngüsü içerisinde kazanılması beklenen bazı gelişimsel kazanım ve görevler bulunmaktadır. Bireyin içinde bulunduğu bu süratli geçiş sürecinde arkadaşlık ilişkileri kurmak ve sürdürmek ilerleyen sosyal gelişimsel görevlerin başında yer alır (Öztürk, 2016). Erinlik dönemiyle birlikte bir çocuğun toplum içine karışmasında akranlarıyla kurduğu yakın ilişkilerin rolü giderek önemli bir hale gelmektedir. Dolayısıyla ergenliğin başlangıcı olan erinlik döneminde duyguların ifade edilmesi, bu duyguların kişilerde karşılık bulması ve kişinin değer görmesinde sosyalleşme aracı olan arkadaşlık çok önemli bir paya sahiptir (Legerski, 2010).

Çocuk ergenlik çağına doğru yol alırken, çocuğun akranları ile geçirdiği zaman giderek artmakta ve grupta kabul görmesi, desteklenmesi büyük önem kazanmaya başlamaktadır. Ergenin biricikliğini keşfetmesinde ve toplumla yaşamayı öğrenmesinde akran gruplarının önemli etkisi bulunmaktadır. Akran grupları, ergene sosyal destek sağlayarak stres oluşturan olayların etkisini azaltan, içinde bulunduğu toplumun değerlerini kazanmasına yardımcı olan mikro topluluklardır. Oluşturulan akran grupları ergende, aile dışında bir topluluğa bağlılıkla birlikte aidiyet hissi geliştirerek kendisine güven duymasında oldukça etkin bir rol üstlenmektedir. Aynı zamanda birlikte geçirdikleri zaman dilimlerinde kurdukları diyaloglarla toplumun iletişim dinamiğini öğrenmektedirler (Bayhan ve Artan, 2007).

Kurulan akran ilişkilerinin çocuğun sosyal gelişimi üzerindeki etkisinin yanı sıra erinlik döneminde çocuğu etkileyen birçok faktör vardır. Çocuğun gelişimi için ailenin

etkisi haricinde okul, televizyon ve akran grubu şeklinde önemli görülen üç etki destekler niteliktedir (Hoffman, Paris ve Hall, 1994). Bu etkilerden akran grubu çocuğun sosyalleşmesinde ve hayata katılmasında etkili faktörlerden biridir. Bu dönemde erinler yakın klikler, kişisel dostluklar ve geniş gruplar şeklinde üç gruba ayrılan arkadaşlıklar geliştirmektedirler. Geliştirilen bu arkadaşlık ilişkileri erinin hayatında oldukça önemli bir hale gelmekle birlikte, erin için arkadaşlık sözcüğü kavram olmaktan çıkıp anlam kazanmaktadır.

Erinlik döneminde birey bir akran grubuna dahil olmayı hedeflemekle birlikte bireyselliğini koruma çabasına da girebilmektedir. Sullivan'a (1953) göre ergenlik öncesi dönem olarak da ifade edilen 9-12 yaş grubu çocukların arkadaşına sahip olması, bireylere hem sosyal destek sağlayacak hem de önemli yaşam deneyimlerini elde edebileceği fırsatlar sunacaktır (Kingrey ve Erdley, 2007). Kurulan ve geliştirilen arkadaşlığın korunabilmesi bireylerin rekabetçi tutumları ile doğrudan ilintilidir. Hem Sullivan (1953) hem de Piaget (1965) kurulan arkadaşlığın sürdürülebilmesini ve kalitesini, hırsın ve rekabet oranının minimal seviyede tutulması şartına dayandırmışlardır. Aynı zamanda ilişkilerde uzlaşma sağlamaya verilen önemin ve özenin artırılması, karşılıklı olarak yaşantı ve fikirlere saygı göstermenin arkadaşlığı sürdürmede en başta gelen faktörler olduğu görüşündedirler.

Bireyselliğini korumayla birlikte toplumun bir parçası olma ihtiyacı kişinin kendisini diğer bireylerle karşılaştırmaya yöneltebilmekte, bu yönelimin sonucu rekabet doğabilmektedir. Rekabet, bireyin hayatının her aşamasında karşısına çıkabilecek bir olgudur. Öğrenciler birinci sınıftan itibaren rekabet içinde akranlarıyla yarışmaya başlarlar. Bu rekabet ilk önce okumayı öğrenmeyle başlayıp devam eden yıllarda daha iyi liseye gitmek için girilen sınavlar, sonrasında üniversiteyi kazanma yarışı gibi durumlarla devam eder. Erinler içinde buldukları dönem itibariyle benlik algılarının geliştiği ve kuvvetlendiği, akranlarıyla kalıcı ilişkiler kurmaya başladığı, toplumda bir konumunun olduğu inancının yeşerdiği bir dönemdedir (Simmons, Rosenberg ve Rosenberg, 1973; akt. Morganet, 2005). Aynı zamanda erin bu süreçte kendini fark edilir kılma gayreti içinde bulunduğundan, akranlarıyla rekabet halinde olabilmektedir. Üniversiteye yerleşip meslek edinmeye çalışırken de rakip olarak gördüğü akranlarını yenmeye çalışabilmektedirler.

Çocukların sergiledikleri rekabet içeren tutumları dönemsel gelişim özelliklerinin en önemli parçalarından biri olarak görülen erken ön ergenlik döneminde akranlarıyla olan ilişkilerini olumlu ya da olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir. Yukarıda belirtilen açıklamalardan yola çıkılarak bu araştırmada “11-14 yaş arası öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri ve rekabetçi tutumları cinsiyet, anne ve baba eğitim düzeyi, kardeş sayısı, doğum sırası, sınıf düzeyi, sosyo-ekonomik düzey değişkenlerine göre farklılaşmakta mıdır?” sorusu bu çalışmanın problem durumunu oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı 11-14 yaş arası öğrencilerin rekabetçi tutum düzeyleri ve arkadaşlık ilişkilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Bitlis’te eğitim görmekte olan 11-14 yaş arası ortaokul öğrencilerinin rekabetçi tutumları ne düzeydedir?

1.a. Rekabetçi tutum anne baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

1.b. Rekabetçi tutum cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

1.c. Rekabetçi tutum sınıf düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

1.d. Rekabetçi tutum kardeş sayısına göre farklılık göstermekte midir?

1.e. Rekabetçi tutum doğum sırasına göre farklılık göstermekte midir?

1.f. Rekabetçi tutum ailenin gelir düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

2. Bitlis’te eğitim görmekte olan 11 -14 yaş arası ortaokul öğrencilerinin akran ilişkileri ne düzeydedir?

2.a. Akran ilişkileri anne baba eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

- 2.b. Akran ilişkileri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
- 2.c. Akran ilişkileri sınıf düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
- 2.d. Akran ilişkileri kardeş sayısına göre farklılık göstermekte midir?
- 2.e. Akran ilişkileri doğum sırasına göre farklılık göstermekte midir?
- 2.f. Akran ilişkileri ailenin gelir düzeyine göre farklılık göstermekte midir?

3. Bitlis'te eğitim görmekte olan 11-14 yaş arası ortaokul öğrencilerinin rekabetçi tutumları ve akran ilişkileri arasında bir ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Girişimciliğin teşvik edildiği gelişen ülkemizde kişiler başarıyı elde edebilmek için en iyi olma çabasına girebilmektedirler. Bu çaba sonucu psiko-sosyal gelişimlerinin oldukça önemli olduğu ergenlik döneminde, rekabetçi tutum ve akran ilişkileri arasındaki bağlantının irdelenmesi, öğrencilere rehberliğin en verimli düzeyde yapılabilmesi için psikolojik danışmanlara yardımcı olması açısından önemlidir.

Literatürde ortaöğretim öğrencilerindeki rekabetçi tutumları ve akran ilişkilerini etkileyebilecek değişkenlerin belirlenmesiyle ilgili çalışmalar yer almaktadır. Ancak bu araştırmalar genellikle lise öğrencilerinin üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle ortaokullarda yapılan araştırmamızın alana katkı sağlayabileceği ve yapılacak yeni çalışmalara kaynak olabileceği düşünülmektedir.

1.4. Araştırmanın Sayıtları

Araştırmaya katılan öğrencilerin “Kişisel Bilgi Formu”, “Akran İlişkileri Ölçeği” ve “Rekabetçi Tutum Ölçeği” ne verdikleri cevaplar içtendir.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu araştırma 2017-2018 eğitim öğretim yılında Bitlis ili Ahlat ilçesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında 6. , 7., 8., sınıfta okuyan 11-14 yaş arasındaki öğrencilerle sınırlıdır.

2. Araştırmadan toplanan veriler, örneklem grubunun “Kişisel Bilgi Formu”, “Akran İlişkileri Ölçeği” ve “Rekabetçi Tutum Ölçeği” ile elde edilen verileri ile sınırlıdır.

3. Araştırmanın demografik değişkenleri yaş, cinsiyet, anne baba eğitim düzeyi, kaç kardeş olduğu, kaçınıcı sırada doğduğu, sınıf düzeyi, ailenin gelir düzeyi ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Akran: Gelişim dönemleri bakımından aynı zaman periyotlarında bulunan kişiler, yaşıt. (Gülay, 2009).

Akran İlişkileri: Benzer yaşam şekilleri olan yaşıt kişilerce karşılıklı kurulan ve geliştirilen aynı zamanda sürekliliğe dayanan etkileşimlerin bütünüdür (Gülay, 2009).

Arkadaş: Temelde ortak paydada buluşulan, kendisine karşı yakınlıkla beraber muhabbet ve dostluk duyulan, etkinlik ve aktivitelerde birliktelik sağlanılan yakın kişi. (Arısoy, 1983).

Tutum: Kişinin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal ilgilendiren bir konu veya olaya yönelik deneyim ve değerlendirmelerini düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir (TDK Türkçe Sözlük, 2013).

Rekabetçilik: Kaynağını başarıma güdüsünden alan ve en iyi ya da mükemmel olma isteğiyle, davranışsal boyutta, yaşamın herhangi bir faaliyetinde diğer insanları geride bırakarak onlardan daha başarılı olmaya çalışmayı ya da belirlenen amaca ulaşmak için gösterilen çabaları içeren tutum veya tutumlardır (Yenidünya, 2005).

2. BÖLÜM

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Ergenlik dönemiyle birlikte aile dışındaki sosyal çevrenin bireyin hayatındaki öneminin artması, çocukların akran ilişkilerinin onların kendilik tanımlamaları, psikolojik iyi oluşları, sağlıklı ilişkiler kurmayı öğrenmeleri açısından önem taşıyabilmektedir. Ergenler bir yandan akranlarıyla ilişkilerini geliştirirken diğer yandan da kendilerini var edebilmeleri ve başarılı olabilmeleri için rekabetin öne çıktığı bir yaşama uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle ergenlerin rekabet algıları ve akranlık ilişkileri arasındaki ilişkinin incelenmesi önem taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle ergenlik dönemi ele alınacak, ardından rekabet ve akran ilişkileri ile ilgili kavramsal bilgiler ve ilgili çalışmalar verilecektir.

2.1. Ergenlik

Sosyal bilimcilere göre yaklaşık on yıllık bir dönemi kapsayan ergenlik döneminde kişinin dünyasında psikolojik ve sosyal yönden birçok değişiklik yaşanmaktadır. Dolayısıyla, ergenlik yıllarını tek bir evre şeklinde görmeyip gelişim sürecinde varlık gösteren bir evre dizisi olarak ele alınmasının bu sürecin anlaşılabilmesini kolaylaştıracağı belirtilmektedir (Steinberg, 2007). Bu bakış açısından yola çıkıldığında ergenlik; erken dönem, orta dönem ve ileri dönem olmak üzere üç evre şeklinde değerlendirilmektedir. Sosyal bilimciler 10 yaşından başlayarak 13-14 yaşlarına kadar olan zamanı dönemi erken ergenlik, 14-17 yaş aralığını kapsayan dönemi orta ergenlik, 18-23 yaşlarını kapsayan dönemi ise son ergenlik olarak adlandırmaktadır (Arnett, 2000).

Erken ergenlik dönemi, cinsel organların olgunlaşma sürecini kapsayan fizyolojik değişiklikler evresidir. Ergenliğin başlangıcı olarak kabul edilen bu dönem, çeşitli bireysel farklılıklar olmakla birlikte bu çağdaki çocukların fizyolojik gelişimlerini içerir. Puberty, yani *erinlik* sözcüğü, kelime anlamı olarak erkeklik yeteneğini kazanma ya da erkeklik yaşı anlamına gelir ve kelime kökünü Latince *pubertastan* alır. Fizyolojik gelişim başta olmak üzere gelişimin birçok alanında atağa geçilen bu evrede kişinin, ikincil cinsel özelliklerin belirmesiyle başlamaktadır. Çocuğun genç yetişkine dönüştüğü ergenlik dönemi; erinlik öncesi, erinlik ve ergenlik

gibi uzun zamansal süreçleri ifade eder. Dolayısıyla bu aşamalarda birey yalnızca fizyolojik olarak yetişkinliğe adım atmaz aynı zamanda bu dönem bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim süreçlerinin tüm boyutlarını içinde barındıran bir yaşam dilimidir. Uzun sayılabilecek çocukluk dönemi birey için sakin ve dengeli davranış örüntüleriyle bitmiştir. Erinlik döneminde ise gerçekleşen tüm bu fizyolojik ve psikolojik değişimlerin ayırımını yapan birey, kendisini yabancı hissettiği farklı bir takım duygularla baş başa bulur. Ergenliğin bu dönemi, birey için hayatının çok özlenen ve olumlu hatırlanan bir yaşam dilimi olmayıp aksine gelişimini sürdüren bir çocuk için fırtınalı anları fazlaca olan yaşanması oldukça güç bir yaşamsal süreçtir (Yavuzer, 2012).

Arkadaşlık kurma ve geliştirme erinlik döneminde sosyal, bilişsel ve duygusal değişimler açısından önem taşıırken, büyüme ve farkındalığın artmasıyla birlikte sosyal hayata dahil olan erinler arasında rekabetin doğmasını da beraberinde getirebilmektedir. Bu bağlamda rekabet kavramı ve bazı kuramcılara göre rekabetçiliğe değinilecektir.

2.2. Rekabet

Gelişmeyi ve ilerlemeyi sürdürmede toplumların motivasyon kaynağı, sürekli olarak rekabet dinamizmini canlı tutması olarak görülmektedir. Bu durum ise yaşamın her alanında rekabetçiliğe rastlanılmasını mümkün kılmaktadır. Kendilerine dayatılan rekabetçi kültürü farkına varmadan benimseyen bireyler, yaşamda var olabilmek adına, birbirlerini geride bırakma çabası şeklinde kendisini gösteren bir yarışa girmektedirler. Özellikle rekabetçiliğin toplumda destek gördüğü kapitalist toplumlarda, bireyler, var güçleri ile her alanda birbirlerini geçme çabası içindedirler. Bu anlamda bahsedilen toplumlardan biri olan Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere sayılabilecek birçok gelişmiş ülkede başarmak için rekabetçi olunmalıdır varsayımı kabul gören bir anlayıştır (Riskind ve Wilson, 1982).

Bireye kendi iç dünyasından bakıldığında insan, her daim başarılı olma gayreti göstererek toplumda saygın bir konuma erişebilmek için enerji sarf edip varlığını çevresine kabullendirmek istemektedir. Bu durum bireyin içinde yaşadığı çevreye verdiği önem, kişisel değerleri ve amaçları itibarı ile yerinde sayan bir canlı olmamasından kaynaklanmaktadır (Köknel, 1985). Toplumda değer ve kabul görme

olgusu onu gayret sarf etmeye, rekabet etmeye ve başarmaya dönük motivasyonu harekete geçiren özelliklerden biridir. Kişinin toplumda var olma çabasıyla rekabet etme gayreti artsa da, rekabetin aynı zamanda kendi doğasında var olan özelliklerinin sonucu doğal bir girişim olduğu da yadsınmamaktadır. Örneğin toplumsallaşma süreci dahilindeki ilkokul çağı çocuğu, içinde bulunduğu arkadaş çevresinde, başarılı olma duygusunu tatmakta, bu süreçteki rolünü test etmekte ve rekabeti öğrenmektedir (Köknel, 1985).

Rekabet insan yaşamına etki ettiği andan itibaren çift yönlü bir çelişkiyi bünyesinde taşımaktadır. Bu çelişki bireyin bir yönüyle içinde yaşadığı toplumun bir parçası olmayı istemesi şeklinde görülürken, diğer bir yönüyle bireyselliğini ve bağımsızlığını koruma, kendini gerçekleştirme ve toplumun diğer üyelerinden farklı ve özel olma arzusu şekliyle kendisini göstermektedir (Yenidünya, 2005). Kişiliği ele alan çatışma kuramları, özerklik ve bağlantılılığı birbiriyle çatışan temel eğilimler ya da ihtiyaçlar şeklinde kavramlaştırıp ayrı tutmuş olsa da birbirine zıt gibi görünen bu iki eğilimin ortak paydası bulunmaktadır. Örneğin son zamanlarda öne çıkan sosyal başarı güdüsü düşünüldüğünde, kişinin başarısı hem bireyi hem de bağlı olduğu topluluğu (aileyi vb.) yüceltmekte ve başarı kişiyi ve toplumu aynı noktada buluşturabilmektedir (Kağıtçıbaşı, 1996).

Rekabet ve rekabetçilik kişinin özel yaşantısından iş hayatına yaşamının her noktasına nüfus etmiş bir olgudur. Eğitimde rekabetçiliğin yansımalarına bakıldığında ise çocukların, sınıfta okuma yazmaya geçmeleriyle başlayan maraton, sınavlardan en yüksek notu alma, liseye ve peşinden üniversiteye yerleşme gayreti olarak sürüp gitmektedir. Birey başarılı olmasıyla birlikte çevresi ve yaşadığı toplumda, saygı gören, sevilen ve üstün kişi olma konumundadır. Kişi, başarılı olmanın oluşturduğu gerilimden kurtulmak için çabalamakta ve üstünlüğünü kanıtlamak istemektedir (Köknel, 1985). Üstünlük gayreti rekabetçi tutum sergilemeyi tetikleyebilmekte ve böylece bu durum döngü halinde devam edebilmektedir.

Rekabetin bireylerin ve toplumların üzerindeki etkisinin daha iyi kavranabilmesi adına bu konuda kuramsal altyapının bilinmesi önemlidir. Bu anlamda rekabet ve rekabetçi tutumun farklı kuramlar tarafından nasıl kavramsallaştırıldığına incelenmesi gerekmektedir.

2.2.1.Kuramsal Temelde Rekabet

2.2.1.1. Alfred Adler'e Göre Rekabetçilik

Adler (2002) kişiliği, kişinin başta kendisine karşı geliştirmiş olduğu tutumlar olmak üzere çevresindeki insanlara ve topluma karşı tutumlarının toplamı olarak tanımlar. Adler'e göre insanı diğer canlılardan farklı kılan en önemli vasfı, bütünsel bir kimlik taşıması ve taşıdığı bu kimliğin özgünlüğünü gerçekleştirme ve sürdürme eğilimi göstermesidir. Kişinin alışılmış yaşam biçimi halini alan davranış düzenlemeleri, kişinin hayatında yüce bir gaye olma özelliği taşıyan genel bir amaca ulaşabilmesi uğruna geliştirilir. Yaşam biçimi ilkesi, Adler'in insanın neden tek ve özgün olma çabası gösterdiğinin açıklamasıdır (Gençtan, 2014).

Dayanıklılık açısından bakıldığında yaratılış yönüyle insan, hem birçok hayvan türüne göre hem de tabiatta meydana gelen olaylara karşı daha güçsüz bir canlıdır. Kişinin kendisini zayıf ve güçsüz hissetmesi beraberinde eksiklik duygusunu getirmektedir. Bireyin bu eksiklik duygusu çocukluk döneminden başlayarak yaşamın devam eden süreçlerinde de kendisini gösterir. Devamında kişiye hakim olan duygu ise çevresindeki diğer insanlar üzerinde üstünlük kurma arzusudur. Adler tarafından bu üstünlük kurma çabası bireyin yaşamındaki yol haritasının temel belirleyicisi olarak görülmektedir (Gençtan, 2014). Doğuştan itibaren kendisiyle beraber var olan üstün gelme çabası kişinin gelişmesinde önemli pozitif yönlü bir faktördür ve kişinin yaşamında ileriye dönük mesafe kat etmesinde önemli bir dürtüsel araçtır. Kişiyi olduğundan daha ileriye taşıyan ve durmaksızın gelişimi üzerinde etkili olan üstünlük çabası evrensellik göstermektedir (Adler, 1964, Akt:Yelikaya ve İnanç, 2013).

Adler (2010) kişiliğin gelişiminde çocuğun ailedeki doğum sırasına önem vermiştir. Bu bakış açısından yola çıkıldığında çocuğun toplumsal yaşama dair ilk yaşam deneyimlerini edindiği ailesi, bu ailedeki ve diğer kardeşler arasındaki konumu gelişiminin her alanını etkileyecek önemli ve özel bir yaşamsal alandır. Aile içinde doğum sıraları farklı çocuklar; rekabete alışma, öğrenme ve bununla baş edebilme mekanizmalarını kullanmaları bakımından oldukça farklı konumdadırlar.

En küçük kardeş bu yönüyle ebeveynlerinin özel ilgisini görme durumu açısından olumlu bir etkiyle karşılaşırken, diğer taraftan ailede kendisine bir şeyin

emanet edilmediği, bir iş yapması umulmayan, beceriksiz olarak görülen bir konuma sahiptir. Böylesi bir konum çocuğu ciddi anlamda güdüleyip uyarır. Bu dürtüyle çocuk, elinden neler gelebileceğini çevresindekilere göstermeyi hedefler. Çoğu zaman çocuğun ruhunda bu arzu, istediği şeyi elde edip haz duymadan rahatlamayan, herkesi geride bırakıp galip gelme hırsıyla dolu bir güç savaşına dönüşür. Birincilik ilkesi olarak adlandırılan bu durum, çocuğun her şeyden önce içinde yaşadığı toplumun iyi bir ferdi olmasını engeller, çocuğu tek yanlı yapar. Sonucunda sadece kendisini düşünen, benmerkezci ve sürekli olarak başkalarının onun önüne geçip geçmeyeceğinden endişe eden bireyler oluşur. Dahası her konuda galip gelme isteği ve sürekli arzulanan birinciliği elde tutamama korkusu baskın gelip kıskançlık, rekabet ve kin duygularına eklenecektir (Adler, 2010).

En küçük kardeş gibi en büyük kardeşin konumu da ayrı şekilde karakteristiktir. Doğumuyla birlikte ailenin ilgi odağı olma durumu ikinci bir kardeşin gelmesiyle sona erer. Onun alışmış olduğu sevgiyi ve ilgiyi yeni bebek ele geçirmiştir ve bu ilgi bölünmesine kendisini alıştırmaması gerekmektedir. Bağımlı olmaya eğilimli olan ilk çocuk rekabetten korkup çekinir ve pekiyi gelişemez (Adler, 2011). Çocukluğu boyunca ebeveynlerinin sevgisini gördüğü biricik kişi olmaya devam eden tek çocuğun ise, ilgi problemleri vardır ve yaşamının ilerleyen dönemlerinde de ailesindeki gibi sevgi ve ilginin merkezinde olmak isteyecektir. Ancak daha sonraki yaşamda artık ilginin merkezinde olmadığını keşfettiğinde acı bir farkındalık ortaya çıkacaktır. Adler'e göre (2011) bu çocuklara dikkat edilmesi gerekir çünkü çoğu zaman bu çocuklar akranlarıyla ilişkilerinde de sorunlar yaşayacaktır.

Adler'e göre (2011) ortanca çocuk, ilk doğan çocuğa kıyasla kendini ailede çok daha farklı bir konumda bulunmaktadır. Doğduğu andan itibaren dikkati kendinden büyük çocukla paylaşır ve onlarla bir yarış halindedir. Ortanca çocuklar büyük kardeşleri ile yarışa girdiklerinden mücadeleci bir yapıları vardır, genellikle isyankâr, kıskanç ve hırslıdır; ilk doğan çocuğu bir şekilde yakalamak ve geçmek isterler.

Çocuğun içten içe kardeşleri ile mücadeleye girmesindeki temel sebep, kendisine ait sıcak aile ortamının artık kaybedildiği inancının baskın gelmesidir. Ve zaman içinde oluşan yaşantılar bu inancın evrimleşmesinde önemli etkiye sahiptir. Çocuğun doğduğu andan itibaren rakibinin olup olmamasına göre isyankâr, kıskanç ve

hırslı olması gibi negatif özellikli ya da işbirlikçi, başarılı ve yetenekli gibi pozitif özellikli karakter geliştirebilmelerinde ailede dünyaya geldikleri doğum sıraları ve bu doğum sırasını anlamlandırma şekillerine dikkat çeken Adler (2010), ilerleyen zamanlarda her kardeşin aile içindeki sırası bu mücadelesinde farklılık yarattığı görüşünü taşır.

Bu çalışmada, yukarıda ele alınan doğum sırasının bireylerin rekabetçi tutumları ve akran ilişkileri ile ilişkisinin değerlendirilmesi amacıyla katılımcılardan kaçınıcı çocuk olduklarının bilgisi alınmıştır.

2.2.1.2. *Karen Horney'e Göre Rekabetçilik*

Horney (1950) bütün canlılar gibi insanların da dünyaya sağlıklı bir gelişim potansiyeliyle geldiğini ve içinde var olan bu potansiyeli ortaya çıkarmak için olumlu önkoşullara ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Bu perspektiften bakıldığında ise çocukların içten, koşulsuz sevgiye ve ihtiyaç duyduğu sınırların belirlendiği sağlıklı disipline ihtiyaçları vardır. Bahsedilen bu koşullar ailede sevgi, güven ve güvenlik ihtiyacını duydukları konularda doyuma ulaşmaları ve kendi gerçeklikleri ile örtüşen bir şekilde gelişip değişmelerini sağlar (Akt. Yerlikaya ve İnanç, 2013).

Horney'e göre (1994) insanlar, kendilerine özgü gizil güçlerini geliştirmek için çabalamaktadır. Bu çaba dış çevre tarafından engellendiğinde patolojik davranışlar ortaya çıkar. Çevresel koşulların negatif olması, çocuğun kendi kimliğini gerçekleştirmesini engeller ve çocukta aşağılık duyguları yaratarak kendi özüne yabancılaşmasına, devamında toplumdan izolasyonuna sebep olur. Kendine yabancılaşan birey, bu halden çıkabilme adına kendisine güvenli bir alan sağlayabilecek bir şeye ihtiyaç duyar ve idealleştirilmiş bir benlik imgesi geliştirir. Zayıflık, yetersizlik ve değersizlik duygularını ödünlemek için kişi benlik imgesini sınırsız güçlerle ve yüceltilmiş becerilerle donatır. Nevrotik kişi, idealleştirdiği benlik imgesinin gerçekliğine inanmaya ve kendini idealleştirdiği benlik imgesiyle özdeşleştirmeye başlar. Sürecin devamında engellendiğini düşündüğü zamanlar için nevroitik hırs geliştirir bu da rekabeti tetikler.

Horney'e göre (1945) nevroitik rekabetçilik normalden üç yönde farklılık gösterir. Bunlar: (i) Gerekmese bile kendini kıyaslamak, (ii) Başarıdan çok eşsiz olmaya

odaklanmak, (iii) Diğerlerine karşı düşmanca duygular beslemektir. İlk durumda nevroitik kişi bunu gerektirmeyen hallerde bile sürekli kendini başkasıyla kıyaslar. Tüm rekabetçi durumlarda başkalarına baskın çıkma arayışı gerekli olmamasına rağmen, nevroitik birey kendisine hiçbir şekilde potansiyel rakip olmayacak ve kendisiyle hiçbir ortak amacı olmayan kişilerle kendisini kıyaslar. Kim daha akıllı, çekici veya popüler sorusu ayırım gözetmeden herkese uygulanır. Nevrotik birey kendini başkalarıyla kıyaslama tutumunun farkında olabilir ya da farkında olmadan bunu otomatik yapabilir.

Normal rekabetçilikten farklı olan ikinci nokta, nevroitiğin hırsının sadece başkalarından daha fazlasını başarmak ya da onlardan daha büyük bir başarı elde etmek olması değil, eşsiz ve istisnai olmak istemesidir. Kıyaslamalı düşünmesine karşın amacı hep en üstün olmaktır. Amansız bir hırsla hareket ettiğinin tamamen farkında olabilir. Yine de, çoğu zaman hırsını ya bütünüyle bastırır ya da kısmen gizler. İkinci durumda, başarıyı değil yalnızca uğruna çalıştığı hedefi umursadığına inanabilir. Hırsın farkında olunsun ya da olunmasın, herhangi bir şekilde engellenmesine karşın her zaman büyük bir hassasiyet duyulur. Bir başarı bile hayal kırıklığı gibi olabilir. Hayal kırıklığına yönelik bu ısrarcı eğilim, bu tip kişilerin başarıdan zevk alamama sebeplerinden biridir (Horney, 2017).

Normal rekabetten üçüncü farklılık nevroitiğin hırsına ortak olarak bulunan düşmanlıktır, “hiç kimse değil ama ben güzel, yeterli, başarılı olacağım” tutumudur. Rakiplerinden birinin zaferi, diğerlerinin yenilgisi anlamına geldiği için, her yoğun rekabetin doğasında düşmanlık vardır. Nevrotik kişide yıkıcı yön yapıcı yönden daha güçlüdür: Onun için kendini başarılı görmektense başkalarını yenilmiş görmek daha önemlidir. Gerçekte onun kendi başarısı, onun için son derece önemlidir ama başarıya karşı güçlü ketlenmeleri olduğu için açık kalan tek yol, üstün olmak ya da en azından üstün hissetmektir. Nevrotik güç, prestij ve mülkiyet arayışının içerdiği bu yıkıcı etkiler rekabetçi mücadeleye dahil olur (Horney, 2017).

Nevrotik rekabetçilikteki kaygının doğrudan neticesi başarısızlık korkusudur. Başarısızlık korkusu kısmen aşağılanma korkusunun bir ifadesidir. Herhangi bir başarısızlık bir felaket haline gelir. Okulda, bilmesi gereken şeyi bilememiş bir öğrenci, aşırı derecede utanmış hissetmekle birlikte, sınıftaki diğer arkadaşlarının onu küçümseyip hep beraber ona düşman olacaklarını düşünmek nevroitik bireyde

gelişebilecek olumsuzluklardan birisidir. Başarısızlıkla uzaktan yakından alakası olmayan hadiseler -mesela okulda en yüksek notları alamamak, sınavın bir kısmında başarısız olmak ya da sohbette çok parlak olamamak- başarısızlık olarak hissedildiği için bu tepki daha da önem kazanır (Horney, 1991).

2.2.1.3. Sigmund Freud'a e Göre Rekabetçilik

Psikoseksüel kuramın kurucusu olan Freud'un belirttiği ego savunma mekanizmaları hakkında bilgi sahibi olmak bireyin davranışlarının, tutumlarının ve kimliğinin daha net anlamlandırılması konusunda bir fikir vermesinin yanında, bu araştırmada ele alınan rekabetçi tutuma yönelikte bilgiler de vermektedir. İnsanda var olan kaygının işlevselliğine bakıldığında, bu kaynağın işlevinin kişi veya toplum tarafından kabul görmeyecek içgüdüsel dürtülerin algılanmasını bilinç düzeyine çıkmadan engellemek olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra hemen karşılanamayan bu dürtülerin zaman açısından uygun konumda ve şartlarda doyumunu gerçekleştirmek kaygının işlevlerinden sayılmaktadır (Freud, 1977). Kişiyi yıkıcı seviyede var olan kaygıdan koruma adına ego savunma mekanizmaları geliştirilmektedir. Savunma mekanizmaları id, süperegö ve dış dünyadan gelen kişi için tehdit oluşturan durumları savuşturmak ve bu tehditlerle beraber oluşan kaygıyı azaltmak amacıyla kullanılan mekanizmalardır. Kişiyi kaygıdan koruma özelliğine ilaveten sözü edilen bu işlevlerin sağlıklı şekilde yürütülmesinde de destekçi görülmektedir. Dürtünün davranışa dönüşmesine engel olmak, yaşanan kaygının etki gücünü azaltılmasına destek olmak gibi işlevleri bulunmaktadır (Yerlikaya ve İnanç, 2013).

Savunma mekanizmalarından ödünleme mekanizması, kaynağını insanın eksikliklerinden aldığı ve kişinin içten içe duyduğu yetersizlik duygularına karşı geliştirdikleri bilinmektedir. Diğer bir ifadeyle bilinçdışı süreçlerle geliştirilerek bir alanda duyulan eksikliği başka bir alanda giderme şeklindedir. Örneğin; fiziksel açıdan görünümü çok fazla çekici ve güzel bulunmayan bir genç kız ödünleme savunması geliştirerek, çevresinde yarattığı sıcak ve sempatik etki veya başarı dolu bir kariyer geliştirmesi sonucu pek çok erkeğin ilgisini çekebilir (Gençtan, 2014).

2.2.1.4. Erich Fromm'a Göre Rekabetçilik

Fromm (2011), günümüz toplumunu eski ortaçağ toplumundan ayıran en temel faktör olarak bireysel manada özgürlüklerin var olmasının geldiğini belirtmektedir. Özgürlüklerin kısıtlı olduğu eski dönemlerde insan, doğduğu andan itibaren kendisine biçilen toplumsal rolün gereklerine uymak zorundadır. Dünyadaki yeri açık, değiştirilmez bir kesinlik içermektedir. İnsanların sınıflara ayrıldığı, bu sınıflardan birinden diğerine geçişin pek mümkün olmadığı, hak ve özgürlüklerin sınırlandırıldığı ortaçağda, insan hayatı için bu kadar olumsuz şartlara karşın yine de insan yalnız değildir. Yani birey çağdaş toplumlardaki gibi özgür değildir ama kendisini yalnız ve soyutlanmış durumda da hissetmemektedir. Bu şekilde herhangi bir çaba göstermeden rolünü kabullenen bireylerde çağdaş toplumlara oranla daha az rekabet görülmektedir.

Fromm'a göre (2011) karakter yalnızca bireyin etkili ve tutarlı davranmasını sağlamamakta aynı zamanda kişinin kendisini topluma uyarlamasının da temelini oluşturmaktadır. Bu bakış açısıyla Fromm günümüzün modern toplumlarında var olan beş sosyal karakter tipi belirlemiştir. Tanımladığı beş sosyal karakter tipinden biri olan pazarlayıcı yönelme, modern zamanın gelişmesiyle ortaya çıkmış olup rekabetçiliğin bir diğer ifadesidir. Çağımızda insanlar maddi başarı sağlamak için hizmet verdikleri kişilerin ya da işverenlerin kişisel onaylarına bağımlıdırlar. Çünkü çağdaş toplumda bir kişinin başarılı olabilmesi için, kişinin o iş için gerekli olan eğitim altyapısına, o işteki becerisine ve kendisine verilen işi yapabilme koşullarına sahip olması yeterli olmamakta; birey aynı zamanda rakiplerinden bir adım önde olabilmek için kişiliğini başka kişilerle yarıştırmak gibi bir konumda bırakılmaktadır. Bu çerçeveden bakıldığında çağdaş toplumlarda kişinin başarılı olması büyük ölçüde kendisini pazarda ne kadar iyi tanıtıp o oranda sattığına, kişiliği ile ilgili ne kadar iyi rol yaptığına, fiziksel görüntüsünün insanlardaki etki derecesine bağlı olmaktadır.

Çağımız toplumlarının gittikçe tüketme endeksli hareket ettiğini düşünen Fromm (1987)'a göre insanların sahip oldukları şeylerin miktarı ne kadar büyük olursa olsun onlara yeterli gelmeyecektir. Kıyaslandığında bu insanlar kendilerini diğerlerine göre içten içe daha rekabetçi hissetmekte ve giderek büyüyen bir kaygı taşımaktadırlar. Hissettikleri bu kaygı onları rekabet etmekten alıkoymamakla birlikte giderek büyüyen hırsla sebep olmakta, bu durum ise zamanla toplumsal bilinci yitirmesine ve bozulmuş rekabet anlayışına neden olmaktadır.

Yukarıda rekabet ve rekabetçi tutum, çeşitli kuramcılarının farklı bakış açılarından ele alınmış olup, rekabetçi tutumun bireyin kendisini gerçekleştirme ve toplumda var etme sürecindeki etkilerine bakılmıştır. Bir sonraki bölümde, erinlerin rekabetçi tutumlarında belirleyici olduğu düşünülen akran ilişkilerinin değerlendirilmesi yapılacaktır.

2.3. Akran İlişkileri

Akran ilişkileri, çocukların zihinsel, duygusal, sosyal gelişimi gibi gelişimlerinin farklı alanlarında oldukça önemli bir konuma sahiptir. Çünkü akran ilişkisi en temelde çocukta güven duygusu oluşturarak sosyal çevresiyle iletişime geçmesine yardımcı olmaktadır. Bu iletişim, çocukta sosyal çevresinde bilgi alışverişine girmesine daha sonra bu alışveriş sonucu elde ettiği bilgileri sınamasına da ortam hazırlamaktadır. Aynı zamanda akran ilişkileri çocukta sosyal-bilişsel gelişmeyi arttırması açısından önemlilik arz etmektedir (Erwin, 2000).

Arkadaşlık ilişkileri bir çocuğun sosyalleşip toplumda yer edinen bir birey olmasında önemli kilometre taşlarından birisidir. Çocuğun sağlıklı bir şekilde kendisini, duygu ve düşüncelerini ifade etmesi, paylaşma duygusunu yaşaması ve çocukta toplumsal bilinç oluşturması bakımından yeri doldurulamaz bir öneme sahiptir. Çocukluk döneminde başlayan ergenlikle beraber geliştirilen bu ilişkilerin sağlıklı bir seyir izlemesi çocuğun gelecek yaşamındaki iletişim becerisini büyük oranda etkilemektedir (Öztürk, 2004). Akran ilişkileri çocuğun hayatının ilk yıllarından itibaren başlar ve bu ilişkilerinden edindiği deneyimler, kazanacağı diğer deneyimler için rehber niteliğindedir.

0-2 yaş grubu bebeklerin ilk sosyal ilişkileri yakın şekilde temas halinde bulunduğu aile bireyleriyle olur. Bireysel farklılıklar görülmekle birlikte 6. ayın başlangıcından itibaren bebek, akranlarını fark eder (Bayhan ve Artan, 2007). Akranlarını fark eden ve ilk ilişkilerini bu yaştan itibaren kuran bebek, devam eden 2 yaş döneminde akranlarıyla daha çok ilgilenmeye başlar. Fakat çocukların aralarında kurdukları ilişkiler *verip paylaşma* üzerine değil daha ziyade *alma* üzerinedir. 2 yaşın ortalarına doğru her şeye aykırılık ve başkaldırı sürecinin atlatılmasıyla çocuk, 3 yaşında daha sağlıklı ve dengeli bir ilişki sürecine girmektedir (Uluyurt, 2012).

Okul öncesi dönemde çocuk daha çok çıkara dayalı ilişkiler kurar. Bir başka çocuk kolayca arkadaş olarak görülebilir. Bu kolaylığı sağlayan neden ise onda kendisinin istediği bir şeyin bulunmasıdır. Bu zaman zaman belki bir oyuncak, bir yiyecek olurken bazen de kendi eğlencesi için kurduğu oyuna destek verecek hali hazırda bekleyen biri olarak görülür. Bu ilişkiyi belirleyen faktör duygudan ziyade anlık hissedilen çıkarlardır. İlişkilerde çıkarın hâkim olması ise arkadaşlık ilişkisinin devamlılığını olumsuz yönde etkilemektedir. Bir öncekinden daha eğlenceli, daha cazip görülen bir oyun arkadaşı çıkması arkadaşlığın devamlılığını sekteye uğratmaktadır (Brigitte, 2003).

Arkadaşlığın anlamı 4-7 yaş grubundaki çocuklar için oyunu çağrıştırmaktadır. Bu ilişkiler oyunla başlar, oyunla biter. Oyunun olmadığı zamanlarda ise arkadaşına bakış açıları kendisine yardım eden, arkadaşlığı kendisinin iyiliği ve mutluluğu için çaba harcayan kişilerle kurması gereken bir birliktelik olarak görülmektedir (Dinçer, 2008). Gruplaşma döneminin ön hazırlayıcısı olarak da bilinen 8-12 yaş arasındaki erken ergenlik dönemi, arkadaş beğenisinin önem kazandığı son çocukluk dönemidir. Çocuğun yüksek benlik saygısına ulaşmasında kendisini rahatça ifade edebileceği ve kabul göreceği bir akran grubu edinmek ve sosyal becerilerini geliştirip mutlu olabileceği fiziksel şartlara sahip olmak önemli bir yer tutmaktadır (Yavuzer, 2000).

2.3.1. Arkadaşlık ve Arkadaşlığın İşlevleri

Arkadaşlığın ne olduğu konusunda çeşitli tanımlamalar bulunmaktadır. Arkadaşlık “bireyin sosyal gelişimi için gerekli olup, her yaştaki insanın başkaları ile kurduğu bir beraberlik” (Güngen, Tokyürek ve Şanlı, 2002, s.52) olarak tanımlanmaktadır. Gönüllülük ve karşılıklılık esasına dayanan arkadaşlık, anlamlandırılan özel ilişki türlerindedir. Gönüllülük, tarafların arkadaşlık kurmaya ve devam ettirmeye istekli olması; karşılıklılık koşulu ise çıkar ilişkisi anlamında değil, tarafların ilişkiyi karşılıklı olarak sürdürmeye istekli olması anlamında kullanılmaktadır. Yaşamın ilk yıllarından itibaren kişinin hayatında arkadaşlığın pozitif yönde birçok katkısı bulunmaktadır. Bireyin bulunduğu topluma uyum sağlayıp kaynaşmasında önde gelen faktörlerden biri olmasının yanında bilişsel, sosyal ve duygusal düzeyde kişinin gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamasında da etki gücü bulunmaktadır (Vatsa, Haith ve Miller, 1992).

Bireylerin küçük yaşlardan itibaren oyun kurma aracılığıyla çocuk gruplarına katılması, grup içinde sosyal davranışların nasıl olduğunu öğrenmesi, iletişim becerileri geliştirmesi, birey ve grup durumunda sorumluluk kazandırması açısından oldukça önemlidir. Okul dönemi çocukları arkadaş çevresini genellikle yakın çevresinden oluştururlar. Bunu gerçekleştirirken arkadaşlarının kendi yaşlarına, cinsiyetlerine, sosyal ve zihinsel düzeylerine uygun bireyler olmasına önem verirler. Zamanla bu kriterlerin sıralaması değişir ve dürüstlük, yardımseverlik, dost canlısı olmak gibi daha soyut özellikler arkadaş seçiminde ön plana çıkar (Yavuzer, 2012). Kurulan akran ilişkilerinin gelişmesi ve sağlamlaşması için taraflarda bulunması gereken bir takım özellikler bulunmaktadır. Bunların en başında duygularını kontrol etme gelmektedir. Her an pozitif devam etme olasılığı bulunmayan ilişkilerde kişinin hissettiği olumsuz ve yıkıcı duyguları kontrol etmesi ilişkilerin sürdürülmesinde önemli paya sahiptir. Durumlar arasında sebep sonuç ilişkisi kurma ve dili kullanma becerisi de ilişkilerin gelişmesinde etkisi bulunan özelliklerdendir (Hay, 2005).

Thompson, Grace ve Cohen'e (2002) göre her ne kadar çocuğun akran ilişkilerine ilişkin davranışları karmaşık olsa dahi bir çocuğun sosyal yaşantısında en fazla ihtiyaç duyduğu şey arkadaşlıktır. Arkadaşlık kurmasıyla beraber bir çocuk, samimiyet, işbirliği, yardımlaşma, birbirini destekleme gibi gereksinimlerini karşılar. Çocuk içinde bulunduğu grup tarafından en minimal düzeyde de olsa kabul görmek, iyi ilişkiler içinde olmak ister.

2.3.2. Arkadaşlık Oluşum Süreçleri

Hortaçsu (2002) arkadaşlığın ilk andan itibaren gelişim safhalarını ve bu safhalarla orantılı olarak değişen düşünceyi beş şekilde sıralamıştır. İlk olarak arkadaş olarak kabul edilen kişi, birlikte oynanan kişidir. İkinci aşamada arkadaş, koşullara bağlı olmaksızın kendisinden istenilen davranışları yerine getiren bireyler olarak görülmektedir. Aynı zamanda bu seviyedeki arkadaşların benzer eğlence anlayışına sahip olup, benzer oyunlardan hoşlanmaları çocuk için önemlidir. Üçüncü aşamada ise, çocuğun arkadaşlık anlayışı belli durumlarda karşılıklı yardımlaşma şeklini alır. Hem davranışta hem de düşüncede gelişen güven duygusu yakınlık hissini, bu his de beraberinde paylaşmayı gerekli görme duygusunu oluşturur. Dördüncü aşamada arkadaşlık biraz daha derinlik kazanır ve yakınlık, kişinin en derininde var olan özel

sorunlarını paylaştığı arkadaşlığını sürdürmek için özel çaba sarf etmesi halini alır. Bu aşamada kurulan arkadaşlığı bozan tek şeyin güven duygusunu zedeleyecek olan davranışlar olduğu düşünülmektedir. Beşinci aşamada ise iyi arkadaş, güven duyulan, kişiliği uyuşan insanlar olarak tanımlanmaktadır (Hortaçsu, 2002). Çocukluktan yetişkinliğe geçişte olan ergenlerin arkadaşlıkları, kişisel çıkarlara hizmet etmenin önemli olduğu aynı zamanda arkadaşlıkta duygusal yönlerin görüldüğü farklılaşan bir geçiş sürecidir (Muuss, 1996).

Arkadaşlığın bireylerin zihinsel, sosyal ve psikolojik gelişim süreçlerinde hem yapıcı hem de yıkıcı etkileri olduğu bilinmekle birlikte, arkadaşlığın kişinin hayatında taşıdığı önemin araştırılmalarına dahil edilmesi önemlidir (Chow, 2008; Cohen, 2008). Çocukların sosyal açıdan gelişiminde arkadaşlık kurmak ve arkadaşlığı sürdürmek oldukça büyük bir öneme sahiptir. Gelişimin sağlıklı bir çizgide devam edebilmesi için çocukların ne çok fazla arkadaşına sahip olması, ne bir tane çok yakın arkadaşının olması ne de sınıfının en popüler çocuğu olması gereklidir, sadece yaşlıları ile iyi-sağlıklı denilebilecek diyaloglar içinde olmaları onların gelişimleri için yeterlidir. Popülerlik, arkadaş sayısının fazla olması gibi şartlar toplumun bireylere yüklediği herhangi bir dayanağı olmayan zorunluluklardır (Thompson vd., 2002).

Olumlu yönde geliştirilen akran ilişkileri, çocukların hayatlarında oldukça yapıcı etkiye sahip olmasıyla birlikte tüm sosyal alanlardaki uyum sağlama yeteneklerini de geliştirmektedir. Bu arkadaşlık aynı zamanda çocukların yaşayabilecekleri negatif olay ve durumlara karşı kalkan vazifesi göstermektedir (Marion, 2008). Berndt'e (1999) göre toplumda sosyal destek aracı olarak sayılabilecek grupların başında pozitif arkadaşlık gelmektedir. Yapıcılık yanı ağır basan sosyal destek dört boyutludur: Kendisine saygı duyulma isteği, yardımcı destek, ilgi desteği, akran desteği. Bu boyutlar çocukların ve ergenlerin arkadaşlıklarında özellikle belirgindir. Bunların başında kendisine saygı duyulma isteği gelir. Arkadaşlığın bu boyutu özel ya da genel fark etmeksizin tüm ilişkilerin sürdürülmesinde belirleyicilik gösterir. Saygı duyma, bireylerin karşılıklı olarak kişisel sınır, düşünce ve haklarına riayet etme isteğidir. Bulunduğu arkadaş grubunda kendisine saygı duyulmadığını düşünen sağlıklı bir birey o çevrede kalma isteğini sürdürme eğilimi taşımaz. Pozitif arkadaşlığın ikinci boyutu ise yardımcı destektir. Bu faktör kişilerin karşılaştığı problemleri çözüme kavuşturmasında,

tarafsızlığını korumasında ve belirlediği hedeflere ulaşması yolunda karşılaştığı engelleri aşmasında yardımcı olmayı sağlamaya dönük akran desteğini ifade eder. Üçüncü boyuta bakıldığında bu, arkadaşlar arasında tavsiye ve bilgi alışverişini içeren bilgi desteğidir. Bilgi desteği yaşamının her alanında deneyim kazanmaya yeni başlayan birey için arkadaşlığı oldukça önemli bir seviyeye taşır. Son olarak kişilerin öznel yaşantılarını ve aktivitelerini paylaşmayı ifade eden akran desteği gelir. Taraflar açısından akran desteği, sağlam dostluklar kurulabilmesinde belirleyici bir faktördür.

Arkadaşlığın negatif yönleri açısından ele alındığında rekabet, çatışma, zorlama ve üstünlük kurma temel olarak sayılabilir. Akranların geliştirdikleri ilişkilerinde çatışma durumu bir konu yada olay üzerinde anlaşamamayı ifade ederken, zorlama ve üstünlük kurma çabası ise iletişim örüntülerinde bir üyenin diğeri üzerinde baskın gelme olarak tanımlanır. Rekabet ise, akranların ikili ilişkilerinde veya grupta daha iyi olma çabasının getirdiği mücadele olarak tanımlanmaktadır (Marion, 2008). Üstünlük kurma bireyin diğerlerinin gruptaki etkisini göz ardı edip, kendi varlığını baskın kılması yönündeki dürtüsü ve diğer üyeleri kontrol etme çabası olarak anlamlandırılır (Thompson vd. 2002). Arkadaşlıklarda negatif etkiler, arkadaşlığın karanlık yanına ait olan ve arkadaşlar arasındaki eşitliği ihlal eden etkileşimlerdir. İlişkide taraflardan biri ya da birkaçının üstünlük çabasına girmesi eşitliği ihlal eder ve ilişkide problem oluşturur (Berndt, 1999). Yüzyıllar önce Aristoteles doğru arkadaşlığın kişiler arasındaki pozitif yönlü eşitliğe dayandığını savunmuştur (Aristotheles, 1997). Kurulan bir arkadaşlığın uzun süreli olmasını sağlayan ve arkadaşlığı nitelikli kabul edilen bir dostluğa doğru götüren yapıcı faktörler analiz edildiğinde olumlu psikososyal davranışlar, yakınlık ve sadakat gibi özelliklerin belirgin olduğu görülür. Buna ek olarak uzun süreli arkadaşlık için yıkıcı olan ve minimal tutulması gereken özelliklerin başında rekabet, zorbalık, çatışma gelmektedir (Öztürk, 2016).

Çağımızda erken ergenlik dönemindeki bireylerin belirgin özellikleri arasında arkadaşlarına oldukça önem vermeleri ve onlardan etkilenmeleri yer almaktadır. Erken erenlik döneminde yakın arkadaşlık ve sağlıklı akran ilişkileri, ergenin içinde bulunduğu gelişim sürecinde kendini tanıma ve sosyalleşmesinde oldukça önemli olabilmektedir. Bu nedenle ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini nasıl ele aldıklarının ve arkadaşlığı

olumsuz etkileyen rekabet unsuru ile nasıl ilişkilere sahip olduğunun incelenmesi önem taşımaktadır.

2.3.3. Ergenlik Döneminde Akran İlişkileri

10-11 yaş grubu çocukları için bu dönem, hayatlarında kuralların daha baskın şekilde görüldüğü normatif aşamadır. Erkek ya da kız fark etmeksizin çocukların bu aşamadaki davranışları arkadaşlıklarında, grupta veya ikili ilişkilerde belirlenen ortak kuralları ve değerleri paylaşmaları şeklindedir. Aynı zamanda bu yaş aralığında çocuklar birbirlerine koşulsuz bağlılık ve sadakat gösterirler. Devam eden yıllarda çocuk 11- 13 yaş dönemine geldiğinde, soyut düşüncenin de etkisinin artmasıyla birlikte empatinin yoğun şekilde yapıldığı aşamaya geçilir. Karşısındaki arkadaşının isteklerini, duygu ve düşünceleri anlamada zorluk çekmeyen erin için bu dönemde nispeten daha iyi arkadaşlıklar kurulur. Bu aşamada empatiyle birlikte duyguları paylaşan bireyler, arkadaşlık sürecinin devamında ilgilerin de benzerlik göstermesine doğru ilerler. Empati, bağlılık ve güvenin artış göstermesiyle çocuk kendisi ile ilgili en özel duygu ve düşüncelerini gizleme gereğini duymaz (Cohen, 2008).

Sullivan (1953), güven ve bağlılık duygularının artmasıyla 9 ile 12 yaş aralığındaki çocuklar için arkadaşlık kavramının daha önemli ve gerçekçi bir hale dönüştüğünü belirtmektedir. Bu yaş grubunda samimiyet ve kabul edilebilirlik ergen için en çok ihtiyaç duyulan kavramlar olmakla birlikte bunu sağlayacak olan da ancak gerçek bir akran grubudur. Arkadaşlıkta bireyler birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılama ve yardımcı olma konusunda karşılıklı yardım ederler. Denilebilir ki arkadaşlar aynı seçimleri yapıp, aynı umutları paylaşmakta; duydukları korku ve üzüntü gibi duygulara son vermektedirler. Ayrıca bu yaş grubunda çocuklar kendilerini arkadaşları için önemli biri olarak gördüklerinde, nispeten kendilerini daha değerli ve önemli hissetmektedirler (Erdley, Nangle, Newman, ve Carpenter, 2001).

Kendisini değerli hissetmek isteyen her ergen için, oyun arkadaşları tarafından kabul görmek, saygı ve sevgi görmek oldukça önemlidir. İçinde filizlenen bu istek zamanla büyür ve çevresine bu duygularını birtakım şekillerde söyleme yoluna gider. Ne zaman ki bu istek çevresinde olumlu anlamda karşılanır o zaman kişi mutlu olur.

Tersi durumda beklentileri ve gereksinimleri cevap bulmadığında bu kabul, sevgi ve saygı görme arzusu yerini endişe, öfke ve kıskançlığa bırakır (Yavuzer, 2012).

Hangi toplumda veya toplumun hangi kesiminde olduğu fark etmeksizin ergen, düşünce sisteminde, duygulardaki sert geçişlerinde, tutum ve davranış örüntülerinde bu çağa özgü karakter özellikleri taşımaktadır. Fırtınalı bu çağın belli başlı sayılabilecek özellikleri, duygu durumunun ani yükselip alçalmasıyla beraber gelen coşku ve taşkınlık, ilişkilerin çabucak kurulması ve aynı süratle ilişkilerin bozulabilmesi, kişilerden veya durumlardan kolay etkilenme, benmerkezciliğin yüzeye çıkmasıyla beraber toplum içinde Yüzyıllar önce Aristoteles doğru arkadaşlığın kişiler arasındaki pozitif yönlü eşitliğe dayandığını savunmuştur (Aristotheles, 1997). Sivrilme, ilgi çekme, belirleyici rol sahibi olmak şeklinde sıralanabilir (Köknel, 1979). Çocuğun akranları arasında sivrilip öne çıkma çabası rekabet hissi geliştirmesine zemin hazırlar. Sözü edilen bu aşamada geçişi sağlıklı bir şekilde atlatan ergenleri, bu dönemin zorluklarını ve yıkıcı etkilerini fazlaca yaşayıp etkilenen ergenlerden ayıran önemli bir özellik ergenlerin gerek ebeveynleri gerekse akranları olsun çevresindeki insanlarla kurdukları ilişkilerin niteliğidir. Sağlıklı iletişim zemininde inşa edilen ilişkiler erinlik döneminden etkilense bile görülen zarar minimal düzeyde kalır (Bayraktar, 2007). Ergenlik dönemindeki çocuklar başlangıçta bağlanma figürleri olarak gördükleri anne babalarından zamanla akranlarına doğru bir kayma gösterirler. Arkadaşlara doğru gelişen bu kayma dengeli bir şekilde sürdürülürse bireyin kimlik gelişimi için yapıcı bir faktördür (Allen ve Land 1999; Fraley ve Davis 1997).

Yörükoğlu (2012) bu anlamda ergenlikle birlikte çocuklarda anne babadan arkadaşlığa yönelimin olduğunu, çocukların gelişim süreci dâhilinde arkadaşlığa verdikleri önemin ebeveynlerin arkadaşlığa verdiği önemden çok daha fazla olduğunu belirtmiştir. Çünkü çocuk, kendisi gibi her şeyi yeni öğrenen yaşlılarıyla beraber olup, kendisine aile harici yeni bir ortam edinmiştir. Akranlarıyla geliştirdiği ilişkiler çocuğun başkalarına bakarak kendisini tartıp, gerçekçi olarak değerlendirme fırsatını doğurmaktadır. Kendisinde beğenip beğenmediği özellikleri keşfetmesine yardımcı olup, akranlarıyla ortak yanlarını, farklılaştığı yanlarını görmesine imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla itilen, sevilmeyen ya da grubun dışında tutulan çocuk yetişkinlere oranla çok daha fazla mutsuz olmaktadır.

Akran gruplarının özellikle çocukluk ve gençlik çağındaki bireylerin yeni davranışlar kazanmalarında, kimlik gelişimlerinde ve duygu kontrol mekanizmalarının gelişimi üzerinde etki güçleri yüksektir. Çünkü akranlar çocuklar ve gençlerin en temelde ihtiyaç duydukları bağlanma, gruba ait olma ve kabul görme duygularına karşılık buldukları araçlardır. Tüm bu sebeplerle gençler, kendilerini diğerlerinden farklı kılacak yeteneklerinin ve geliştirdikleri kişilik yapılarının dahil olmak istedikleri akran gruplarınca kabul görmesine büyük anlam ve önem verirler (Aydın, 1998). Çocukluktan sonra son sürat ergenliğin gelmesiyle ergenin akranlarının desteğine olan inancı artar ve kendisini yetiştiren kişilerden uzaklaşıp, hayatı üzerinde söz sahibi olarak çevresine bağımsızlığını kabullendirmeyi hedefler (Chow, 2008).

Kişinin ergenlik döneminde akran desteğine güvenmesi, bireysel veya grupla ilişkilerinde pozitif yönlü akran ilişkileri kurulamadığı durumlarda birtakım sosyal problemlerin ortaya çıkma ihtimalini arttırmaktadır. Çünkü güven oluşumu, ilişkilerde zaman zaman yaşanması ihtimal olan tartışmaların çözümlenmesi için gerekli olan beceriler gibi beceriler daha çok akran gruplarında öğrenilir. Özellikle ergenlik dönemindeki çocuğun akranlarıyla ilişki kurmayı reddetmesi durumunda, çocuğun uzun vadede hayatında ciddi problemler yaşamasına ve devamında çözümsüzlüğe neden olabilir. Diğer taraftan akranları tarafından onaylanan, kabul edilen ve destek gören çocukların kurulan olumlu ilişkiler sayesinde akademik yönden başarı sağlamada sorun yaşamadıkları ve kariyerlerinde önemli yapıcı etkiler görüldüğü belirlenmiştir (Johnson, 2000).

Sosyal ihtiyaçlarını gidermeye çalışan erken ergenlik dönemindeki bireyler, birden fazla gelişim görevini aynı zamanda yerine getirmeye çalışırlar. Ergenlikteki gelişim görevleri arasında toplumun kendisine biçtiği cinsel rolü kabullenme, duygusal bağımsızlığını kazanma, akran çevresi arasında kabul görme, istediği ve ortak hedeflere sahip olduğu kişilerle işbirliğine girme, gruptaki liderlik yeteneklerini geliştirme, kendi kimliğini oluşturma çabası bir ergenin geçireceği bazı temel süreçler arasında sayılmaktadır (Türkkan ve Savran, 2011).

Douvan ve Adelson'a (1966) göre değişimlerin hızlı ve farklı alanlarda yaşandığı bu sancılı dönemde, hayata uyum sağlarken destek alma noktasında arkadaş ve arkadaş grupları önemli bir kaynak olarak görülür. Ebeveynlerden farklılaşarak

birbirlerine tavsiyede bulunma, birlikte olarak birbirleri için davranış modeli oluşturma, ihtiyaç duyulan konularda destek verme, dönüt alma-verme, kişisel becerilerini ilgilendiren konularda bilgi kaynağı olma gibi konular ergenlerin birbirlerini destekledikleri başlıca alanlar arasındadır. Ayrıca akran ilişkileri, anne baba başta olmak üzere yetişkin-çocuk ilişkilerine göre daha eşitlikçi ve esneklik gösteren bir yapıya sahiptir. Yapılan hataya karşı anlayışı ve güveni daha fazla barındırır. Akran grubu ergenliğin başındaki ergen için, başkalarıyla mücadele etmesini öğreterek kendini kanıtlama olanağı sağlar. Toplumsal açıdan hareketli zamanlar yaşayan ergen sosyal ortamlar için kendini test etme şansını yakalar. Bu şekilde birey ileriki yaşamında sosyal uyum ve katılıma daha emin ve daha kolay bir biçimde yaklaşır. Böylelikle akran grubu gencin sosyal öğrenme deneyimlerini artırır. Bu deneyimin yaşanmaması pek çok sosyal probleminde kaynağını oluşturur (Demir, Baran ve Ulusoy, 2005). Bu akran gruplarının kurduğu akran ilişkileri bireyin kimlik gelişimindeki dönüm noktalarından biridir (Agnor, 2009; Berger, 2005).

Çocukların kimlik gelişiminde akranlarının önemli etkileri bulunmaktadır. Akran ilişki türlerine bakıldığında akranları tarafından reddedilme, akranları tarafından kabul ve akran zorbalığı çocukların arkadaşlık kurma süreçlerinde geliştirilen davranış şekillerindedir.

2.3.4. Akran İlişki Türleri

2.3.4.1. Akran Tarafından Reddedilme

Bireyin reddedilmesi, kişinin aynı yaş gruplarındaki akranlarınca sevilmemesi ya da sevilme ve kabul edilme miktarının kişinin sağlıklı psiko-sosyal gelişim gösterebilmesi için yetersiz olması durumudur (Farmer, 2000). Çocukluk döneminden başlayan, ergenlik dönemiyle artarak süre gelen akranlarla birlikte geçirilen zamanın miktarı ve değeri sürekli artan bir çizgide ilerlemektedir. Akranlarınca istenmeyen, sevilmeyen çocuklar diğer çocuklarla etkileşime girme, sosyal çevrede kendini ifade etme fırsatını kaçırmazlar. Akranları tarafından reddedilen çocuklar, sosyal özgüven duygusunu yaratma fırsatını kaçırmaz, kendi yeteneklerine karşı düşük inanç geliştirme gibi negatif sonuçların etkisini kısa ve uzun dönemli olarak yaşayabilmekte ve bu nedenle yüksek risk grubunda yer almaktadırlar (Coie ve Hubbard, 1994).

Reddedilen çocuklar, yaşitlarıyla arasında geliştirdiği ilişkilerinde diğer çocuklarla kıyaslandığında daha geriden başlayan (Koivusaari, 2004), daha agresif olup saldırganca özellikler sergileyen (Prinstein ve LaGreca, 2002; Wentzel, 2003), yaşadıkları problemleri olumsuz şekillerde çözümleyen (Pakaslahti, Karajalainen ve Keltikangas-Jarvinen, 2002) ve eğitsel başarı açısından ise düşük veya yetersiz seviyede bulunan çocuklardır.

Akranları tarafından reddedilen çocuklar, toplumun kendi içindeki dinamik süreçleri anlamlandırma noktasında genellikle daha yetersiz kalırlar (Goleman, 1998; Silva, 1993). Reddedilen çocuklarda yalnızlık, çekingenlik, uyum problemleri etkilerinin yanı sıra özellikle bu çocuklar okulu terk etme eğilimi taşır. Yaşitlarınca sevilmeyen, dışlanan çocukların okulu bırakma oranları yaşitlarına kıyasla ikiyle sekiz kat arasında değişen seviyelerde daha fazladır. Sosyal olarak reddedilen çocuklarda okulu bırakma oranı ile ilgili yapılmış olan bir araştırmada, okulu genel terk oranı % 8 iken, ilköğretimde akranları tarafından reddedilen çocukların % 25'inin bu dışlanmaya maruz kalmayı uzun süreli olarak devam ettiremeyip okulu bıraktığı tespit edilmiştir (Goleman, 1998). Powdrill (2004) yaptığı araştırmada akranları tarafından reddedilen çocuklarda düşük akademik başarı görülmesinin yanında bu çocukların içe kapanık ruh hali sergilediklerini belirtmiştir.

2.3.4.2. Akran Tarafından Kabul

Akran ilişkilerinin önemi okul öncesi döneme göre okul yıllarında artmakta olup, çocukların arkadaşı olsun ya da olmasın akranlarına karşı sergiledikleri davranış şekilleri de giderek farklılaşmaktadır. Akranları tarafından kabul gören çocuk yapıcı yönlü iletişim becerileri ve daha az saldırgan davranışlar gösterirler. Uzlaşma, paylaşmayı bilme ve işbirliği yapabilme gibi olumlu iletişim becerilerine sahip olan çocukların yaşitları arasındaki çekiciliklerinin fazla olduğu ve sosyal yönden akranlarınca yüksek seviyede kabul gördükleri tespit edilmektedir (Erwin, 2000). Akranlarına karşı destekleyici, saldırgan olmayan tutumlar sergileyen, espriden hoşlanan, sempatik, aktivitelere katılmayı seven çocukların yaşitlarınca daha popüler görülüp, kabul edildiği bilinmektedir (Adams, 1983; Totan, 2014).

Bir çocuğun akranları tarafından kabulü; yaşlıları tarafından sevilme olarak kabul edilir. Sevilen ve her durumda cazibe merkezi konumunda görülen çocuklar gün geçtikçe kendisine gösterilen taleple birlikte popüleritelerini pekiştirme fırsatını yakalamaktadır. Diğer çocuklar bu çocukları sever, onların yaptıkları faaliyetlere katılmak ister ve onları görmekten memnun olurlar. Bu şekilde gördükleri talep üzerine akran tarafından kabul edilen çocuklar kendisine güveni yüksek bireyler haline gelirler ve karşılaştıkları bu olumlu talebi kendi gelişimleri için fırsata çevirerek kullanırlar (Arnett, 2001).

Arkadaş kabulünün çocuk için değerli görülmeye başlaması ergenlik öncesi dönemden itibaren başlar. Başlangıçta hemcinsleriyle kurduğu dostluk ilişkileri sonrasında ise tüm akranlarıyla geliştirdiği ilişkiler ergenin yaşam döngüsünde önemlerini arttırarak devam eder. Bu dönemde gencin, arkadaşları tarafından sevilir ortamlarında kabul görmesi, aynı zamanda onun kendini kabulünü de olumlu yönde etkilemesine zemin hazırlayacaktır. Çocuğun kendisinden beklenen gelişim görevlerini yerine getirebilmesi adına akranları ona liderlik becerisi kazandırma, işbirliği içinde hareket etme gibi olumlu kazanımlar için aracı konumdadır. Dolayısıyla arkadaşlarının olmasını alma gencin kendine olan inancının yükselmesine zemin hazırlamaktadır (Kılıççı, 2000).

2.3.4.3. Akran Zorbalığı

Akran zorbalığı birçok farklı bilim adamı tarafından ele alınan bir kavramdır. Farrington (1993), zorbalığı, kişinin psikolojik, sosyal ya da fiziksel açıdan kendisinden daha üstün bir kişi tarafından doğrudan veya dolaylı yollardan baskı altında tutulması, bunalması olarak tanımlamıştır. Besag (1995) ise zorbalığı, kuvvetli bir kişinin ya da grubun kendi keyifleri veya çıkarları doğrultusunda, kendilerine direnme potansiyeli olmayan kişileri rahatsız etmek niyetiyle yola çıkılan; yinelenen fiziksel ya da psikolojik saldırı olarak tanımlar. Austin ve Joseph (1996) akran zorbalığını fiziksel saldırganlık ve sözlü saldırganlık olarak iki kısma ayırmış fiziksel saldırganlık boyutunu zorbanın mağdur kişiye vurma, saçını çekiştirme tekmeleme gibi fiziksel temas içeren; sözlü saldırganlık boyutunu ise, zorbanın mağdura sözlü olarak saldırıda bulunup hakaret ettiği, dalga geçtiği davranışlar şeklinde ele almıştır.

Olweus (1999) kişilerin birbirlerine kötü davranma şekli olan zorbalığı, bir kişinin bir ya da daha fazla kişi tarafından devamlı olarak istenmeyen davranış şekillerine maruz bırakılması olarak ifade etmiş ve akran zorbalığını, doğrudan bireyin şahsına yapılan fiziksel ve sözel olarak yapılan davranışlar şeklinde sınırlandırmamış, bireyi rahatsız etmeyi hedefleyen dolaylı olarak gerçekleştirilen eylemlerin de dahil olduğunu ifade etmiştir.

Akran zorbalığını konu edinen tanımlar ele alındığında akran zorbalığının saldırganlık türlerinden biri olduğu ancak akran zorbalığının saldırganlıktan farklılaşan yönünün böyle bir eylemin saldırganlığın yanında karşısındakine kasıtlı ve sürekli olarak zarar verme amacı taşıması, taraflar arasında güç dengesinin olmaması gibi farklılıklar olması sayılabilir. Bu çalışma kapsamında, erinlerin akranlarıyla kurdukları ilişkilerin ne kadar olumlu ilişkiler olarak değerlendirildiği ve ilişkili oldukları çeşitli değişkenler değerlendirilecektir.

2.4. Rekabet, Rekabetçi Tutum ve Akran İlişkileriyle İlgili Yapılan Araştırmalar

Konu ile ilgili alan-yazın incelendiğinde rekabetçi tutumun mükemmeliyetçi özellikler, akademik başarı, ana baba tutumları, benlik saygısı gibi çeşitli değişkenlerle olan ilişkisinin ele alındığı görülmüştür.

Yenidünya (2005) araştırmasında rekabetçi tutum, benlik saygısı ve akademik başarı gibi üç temel değişken arasındaki ilişkiyi konu edinmiştir. 458 lise öğrencisi ile gerçekleştirilen çalışmada yapılan analizler sonucunda öğrencilerin rekabetçilik, akademik başarı ve benlik saygısı değişkenlerinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Yani öğrencilerin akademik başarılarının artışına paralel olarak rekabetçi tutum ve benlik saygıları da artmaktadır.

Akkaya (2008) araştırmasında, temel amaç olarak ortaöğretim öğrencilerinin rekabetçi tutumları ile koruyucu/istekçi, demokratik ve otoriter ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesini hedeflemiştir. Yapılan bu çalışma sonucunda elde edilen verilere göre ana-baba tutumlarının çocukların rekabetçi olup olmamalarıyla ilişkili, anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Bununla birlikte ebeveynlerin otoriter oluş biçimine göre öğrencilerin rekabetçi tutum değerlerinde anlamlı düzeyde bir

farklılık göstermediği bulunmuştur. Aynı zamanda ebeveynlerin eğitim düzeyi, farklı lise türleri, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenlere göre öğrencilerdeki rekabetçi tutumun anlamlı bir farklılık göstermediği de yapılan araştırma sonucunda elde edilen bulgulardandır.

Köroğlu (2008) ise araştırmasında 463 öğrenciye uygulanan ölçekler sonucu elde edilen araştırma bulgularında rekabetçi tutum ile mükemmeliyetçilik ve mükemmeliyetçiliğin alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ek olarak kişinin kendine dönük mükemmeliyetçiliği ile toplum tarafından dayatılan mükemmeliyetçilik alt boyutlarının, rekabetçi tutumu anlamlı bir şekilde yordadığı görülmüştür. Bu çalışma sonucunda cinsiyet değişkeni ele alındığında; kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha rekabetçi bir tutuma sahip olduğu tespit edilen bulgular arasındadır. Kardeş sayısı ve sosyo-ekonomik değişkenlerine göre ise mükemmeliyetçilik alt boyutlarında ve rekabetçi tutumlarında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Birel (2012) ise lise öğrencilerinin rekabetçi tutum, psikolojik belirtiler, ve problem çözme beceri düzeyleri ve bu değişkenler arasındaki ilişkiyi bulma amacıyla toplam 1040 öğrenciyle gerçekleştirdiği çalışmada öğrencilerin problem çözme becerileri ile rekabetçi tutumları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ancak rekabetçi tutum ve psikolojik belirti düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir. Araştırmada ergenlerin problem çözme becerileri ile psikolojik belirtileri arasında negatif yönde bir ilişki bulunmuş olup, rekabetçi tutumları ile pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Araştırma bulgularına göre rekabetçi tutum bireyin, problem çözme becerileri, mükemmeliyetçilikleri, ebeveynlerinin tutumları, psikolojik belirtileri ile pozitif yönde ilişkisi olduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında rekabetçi tutumun akran ilişkileri üzerinde de etkin olabileceği düşünülmektedir.

Rekabetçi tutumla ilgili yapılan araştırmaların detaylı olarak ele alınmasının ardından araştırmanın diğer temel değişkeni olan arkadaşlığın konu ile ilgili alan-yazın incelendiğinde arkadaşlık ilişkilerini duyguları tanıma ve yönetme, okula uyum, anti-sosyal davranışlar, yaşam doyumu, sosyal destek algısı gibi çeşitli değişkenlerle olan ilişkisinin ele alındığı görülmüştür.

Gülay (2011), çalışmasında çocukların okula uyum düzeyleri ile akran ilişkilerinin çeşitli boyutları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. 76 çocukla yapılan bu araştırmanın sonuçlarına göre, yılın ilk ve sonbahar dönemlerinde çocukların okula uyum düzeylerinin artış göstermesiyle beraber, olumlu sosyal davranış düzeyinde de artış olmakta, çocukların uyum düzeylerinde azalma göstermesi halinde ise olumlu sosyal davranış düzeyleri de azalmaktadır. Ek olarak çocukların eğitim yılının ilk zamanlarındaki okula uyum düzeyi ile bahar döneminin sonundaki akran ilişkileri ile anlamlı ilişki içindedir. Çocukların eğitim öğretim yılının başında okula sağladıkları uyum düzeyi bu çocukların yıl içindeki akranlarıyla olan ilişkilerini etkileyebilmektedir.

Özyürek (2017) çalışmasında çocukların duyguları tanıma durumları ile duyguları yönetme becerileri ve arkadaşlık becerileri arasındaki ilişkiyi incelemeyi hedeflemiştir. Çalışma grubu, okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 121 çocuktan oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda okul öncesi çocukların arkadaşlık becerilerinin cinsiyete göre farklılaştığı, arkadaşlık becerilerinin kız çocuklarda erkek çocuklardan daha iyi olduğu belirlenmiştir. Çocukların yaşlarındaki artışla birlikte kendi duygularını tanıma ve yönetme becerileri ile arkadaşlık becerilerinin olumlu yönde artış gösterdiği ve bu değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Laird ve Petitt (1999) erinlik dönemindeki çocuklarla yaptıkları araştırmalarında istenmeyen anti sosyal kabul edilen davranışlar ile kendi anlamlandırmalarına göre en iyi arkadaşlarını arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bireysel görüşme sağlanarak toplanan veriler, yaşları 12-13 arasında olan 431 çocuk üzerinde yürütülmüştür. İkili arkadaşlık, anti-sosyal davranış ve grup ilişkilerinin niteliğine dair akran algılarına yönelik olan bu çalışma sonucunda erinlerin içki ve sigara içme, uyuşturucu kullanımı ile erinlerin arkadaşlarının da aynı davranışları veya benzer davranışları sergilemeleri arasında pozitif yönlü yüksek düzeyde bir ilişki saptanmıştır.

Unlendorff (2000) toplamda 108 öğrenci üzerinde ebeveynlerin kurdukları arkadaşlık ilişkilerinin çocuklarının arkadaşlık kurmalarını olumlu yönde etkileyip etkilemediğinin tespiti için bir araştırma yapmıştır. Yapılan bu araştırma sonucunda, araştırmaya katılan çocukların ebeveynlerinin günlük ve iş yaşamlarına bakıldığında çocuklarına göre daha fazla arkadaşına sahip oldukları, yaş gruplarının dağılımına

bakıldığında 10 ile 12 yaş grubundaki çocukların sınıf arkadaşları ile daha yakın ilişkiler kurdukları görülmüştür. Fakat 7 ile 9 yaş grubu arasındaki çocuklar için ise ebeveynlerin arkadaşlık ilişkilerinin yoğun olmasından kendi arkadaşlık ilişkilerinin etkilenmediği araştırma sonucunda elde edilen verilerden biridir.

Lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkileri Büyükşahin ve Atıcı (2008) tarafından incelendiğinde, 532 öğrenci ile yapılan çalışma sonuçlarına göre, öğrencilerin yakın arkadaş sayısının 2 ile 4 arasında olmakla birlikte, yüksek oranda arkadaş olarak gördükleri kişi sayılarının sayılarının 10'dan fazla olduğu; erkek öğrencilerin kızlara göre arkadaş yoğunluklarının daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Çocukların ikili veya grup şeklinde arkadaşlarıyla yaşadığı anlaşmazlık konularında ilk sırayı 'farklı dünya görüşüne sahip olma' almaktadır. Çalışma sonucunda elde edilen bilgilerden biri de çocuklar içinde buldukları akran gruplarından ve geliştirdikleri diyaloglardan hoşnuttur ve arkadaşlarında önemsedikleri nitelikler sıralamasında ilk sırayı 'sırdış ve güvenilir olma' özelliği almaktadır. Arkadaşlık ilişkilerinde erkeklere göre kızların ilişkilerine daha fazla müdahale edildiği ve yapılan bu müdahalenin çoğunlukla anne tarafından yapıldığı ortaya çıkmıştır.

Bilgiç (2000) çalışmasının verilerini 60 öğrenciye uygulayarak toplamıştır. Yüzdeler dilimi %75'in üzerinde olan öğrenciler yalnızlık düzeyi yüksek kabul edilip, bu kişiler arasından bu çalışmaya gönüllü olarak katılmak öğrenciler arasından 15'er kişilik iki kontrol ve iki deney grubu oluşturulmuştur. Kontrol grupları üzerinde herhangi bir işlem yapılmazken, oluşturulan deney gruplarına haftada iki kez olmak üzere beş hafta boyunca arkadaşlık becerisi eğitimi verilmiştir. Arkadaşlık becerisi eğitimi bitiminde ve bu süreci takip eden bir ay süresi sonrasında kontrol ve deney gruplarının yalnızlık düzeyi incelendiğinde; kontrol grubunda bir değişiklik olmazken, deney grubuna arkadaşlık becerisi eğitiminin uygulandığı araştırma sonucunda öğrencilerin yalnızlıklarında anlamlı düzeyde bir düşüş olduğu ve bu düşüşün bir ay gibi bir izleme süresi sonrasında da korunduğu gözlenmiştir.

Arkadaşlık becerisi psiko-eğitiminin 9-12 yaş arası öğrencilerin arkadaşlık niteliğine etkisini incelediği araştırmasında Öztürk (2016) örneklemini belirlemek amacıyla 5. ve 6. sınıflarına devam eden öğrencilerle çalışmıştır. Araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular, arkadaşlık becerisi psiko-eğitim programına katılan

öğrenciler için belirlenen arkadaşlığın ne olduğunun ve olumlu arkadaş özelliklerinin farkına varmakla beraber arkadaşlığın gelişmesi ve devam etmesinde iletişim becerilerinin önemini kavramak, arkadaşlığı başlatan ilk adımı atma ve sürdürme becerisi kazanmak, arkadaşlık ilişkilerinde olumlu duyguları ifade etme becerisi kazanmak, kendisinin yardıma ihtiyacı olduğunda arkadaşından yardım isteyebilmesini sağlamak ve yardıma ihtiyaç duyan arkadaşına yardım edebilme becerisi kazandırmak, işbirliğinin önemini kavrayarak işbirliği yapabilmelerini sağlamak şeklindeki hedeflere ulaşıldığını göstermektedir.

Şimşek (2010)'in, eğitimi süren 625 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilen araştırmasında, ergenlerin akran ilişkileri, yaşam doyumları ve sosyal destek algılarının uygulanan anketlerle incelemesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda (YİBO) ve ailesi yanında kalan 8. sınıf öğrencilerinin cinsiyete göre akran ilişkilerinde bağıllık düzeylerinin ve sadakat algılarının anlamlı bir farklılaşma gösterdiği, kız öğrencilerin bağıllık ilişkilerinin ve sadakat algılarının erkek öğrencilere göre yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca YİBO'da kalan ergenlerin arkadaş ve aileden algıladıkları sosyal destek düzeylerinin ailesi yanında kalan ergenlere göre daha yüksek olduğu görülmüş olup cinsiyete göre ise anlamlı bir farklılaşma olmadığı belirlenmiştir.

Erol (2015) üstün zekalı ergenlerin akran ilişkileri ile öznel iyi oluşları okul, yaş, anne baba eğitim durumu, cinsiyet, doğum sırası, kardeş sayısı, sevilen dersler ve boş vakitlerini değerlendirme değişkenleri açısından incelemiştir. Araştırmanın evrenini İstanbul İlinde üstün zeka tanısı almış toplamda 391 üstün zekalı öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada üstün zekalı ergenlerin akran ilişkileri ile öznel iyi oluşlarını arasında anlamlı bir ilişki olduğu, üstün zekalı ergenlerin akranlarıyla olan ilişkilerinde aldıkları doyumun bireylerin olumlu düşünme eğilimini arttırdığı bulunmuştur.

Yapılan alan yazın incelemelerinde farklı yaş gruplarındaki akranların arkadaşlık ilişkilerini inceleyen çok çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Ancak akran ilişkileri ile rekabetçi tutum arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Belirtilen araştırmalar ışığında rekabetçi tutum ile akran ilişkileri arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Arkadaşlık ilişkileri ve rekabetçi tutum arasındaki ilişkinin erinlik döneminde incelendiği bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama ise, iki veya daha fazla değişken arasındaki ilişki düzeyini belirlemek ve muhtemel sonuçları tahmin için kullanılır (Büyüköztürk, 1998). Bu çalışmada ilköğretim 6.7.8. sınıf öğrencilerinin akran ilişkileri ve rekabetçi tutum düzeyi değişkenleri ile bazı değişkenler (sınıf, cinsiyet, kardeş sayısı, ebeveyn eğitim durumu, doğum sırası) arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2017-2018 eğitim öğretim yılında Bitlis ili Ahlat ilçesinden bulunan Milli Eğitim Bakanlığına bağlı uygun örnekleme yoluyla seçilen üç ortaokuldan 6.,7., 8. sınıflarda okuyan 11-14 yaşlarında 418 öğrenci oluşturmaktadır. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: *Katılımcıların Demografik Özellikleri*

Demografik Özellikler	Grup	N	%
Sınıf	6	150	35.9
	7	140	33.5
	8	128	30.6
Cinsiyet	Kız	203	48.6
	Erkek	215	51.4
Ailenin Ekonomik Durumu	Üst	67	16
	Orta	319	73.3
	Düşük	32	7.7

Tablo 1: *Katılımcıların Demografik Özellikleri (devamı)*

Demografik Özellikler	Grup	N	%
-----------------------	------	---	---

Kardeş Sayısı	Tek çocuk	5	1.2
	İki kardeş	49	11.7
	Üç kardeş	142	34
	Dört ve fazlası	222	53.1
Doğum Sırası	İlk çocuk	128	30.6
	İkinci çocuk	100	23.9
	Üçüncü çocuk	92	22
	Dördüncü çocuk- üstü	98	23.4
Anne Eğitim Düzeyi	Okur yazar değil	77	18.4
	Okur yazar	30	7.2
	İlkokul	113	27
	Ortaokul	135	32.3
	Lise	47	11.2
	Üniversite ve üstü	16	3.8
Baba Eğitim Düzeyi	Okur yazar değil	13	3.1
	Okur yazar	22	5.3
	İlkokul	55	13.2
	Ortaokul	116	27.8
	Lise	131	31.3
	Üniversite ve üstü	81	19.4

Araştırmaya ölçekleri eksiksiz dolduran katılımcıların 203'ü (% 48.6) kız, 215'i (% 51.4) erkek olmak üzere toplam 418 öğrenciden toplanan veriler dahi edilmiştir. Katılımcıların 150'si (% 35.9) 6.sınıf, 140'ı (% 33.5) 7.sınıf ve 128'i (% 30.6) 8. sınıfta okumaktadır. Katılımcıların ailelerinin ekonomik durumları incelendiğinde, katılımcıların 32'si (% 7.7) ailesinin ekonomik durumunu düşük olarak ifade ederken 319'u (% 73.3) orta ve 67'si (% 16) yüksek olarak belirtmiştir. Katılımcılardan sadece 5'i (% 1.2) tek çocuklu aileden gelirken 49'unun (% 11.7) iki kardeş, 142'sinin (% 34) üç kardeş ve 222'sinin (% 53.1) dört ve daha fazla kardeş oldukları belirlenmiştir. Katılımcıların doğum sıraları incelendiğinde 128'nin (% 30.6) ilk çocuk, 100'ünün (% 23.9) ikinci çocuk, 92'sinin (% 22) üçüncü çocuk ve 98'inin (% 23.4) dördüncü çocuk ve üstü olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların annelerinin eğitim düzeyleri incelendiğinde; 77'sinin (% 18.4) annesinin okuryazar olmadığı, 30'unun (% 7.2) okuryazar olduğu, 113'ünün (% 27) ilkokul mezunu olduğu, 135'inin (% 32.3) ortaokul mezunu olduğu, 47'sinin (% 11.2) lise mezunu olduğu ve 16'sının ise (% 3.8) üniversite ve üstü eğitime sahip olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların babalarının eğitim düzeyleri incelendiğinde; 13'ünün (% 3.1) okuryazar olmadığı, 22'sinin (% 5.3) okuryazar olduğu, 55'inin (% 13.2) ilkokul mezunu olduğu, 116'sının (% 27.8) ortaokul mezunu

olduğu, 131'inin (% 31.3) lise mezunu olduğu ve 81'inin (% 19.4) üniversite ve üstü eğitime sahip olduğu belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin rekabetçi tutum düzeylerini belirlemek amacıyla Akbayırlı (1998) tarafından geliştirilen Rekabetçi Tutum Ölçeği (RTÖ), arkadaşlık ilişkilerini belirlemek amacıyla da Kaner (2002) tarafından geliştirilen Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ) kullanılmıştır. Ayrıca araştırma kapsamında katılımcıların kişisel bilgilerini toplamak amacıyla bir kişisel bilgi formu hazırlanmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Örneklemin özelliklerini belirlemek için ve katılımcıların demografik özelliklerini içeren sorulardan oluşan, araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu hazırlanmıştır (Ek-1). Bu formda cinsiyet, sınıf düzeyi, kardeş sayısı gibi sorular bulunmaktadır.

3.3.2. Akran İlişkileri Ölçeği

Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ) çocuk ve ergenlerin arkadaşlarıyla ilgili kişisel duygu ve düşüncelerini sosyal kontrol ve sosyal öğrenme kuramlarına dayalı olarak incelemeyi amaçlayan Kaner (2002) tarafından geliştirilmiş bir ölçme aracıdır (Ek-2). AİÖ toplam 18 maddeden oluşan, ölçek maddeleri "hiçbir zaman", "nadiren", "ara sıra", "sık sık", "her zaman" olarak puanlanan 5'li Likert tipi derecelendirmeli bir ölçektir. Ölçek; Bağlılık, Güven ve Özdeşim, Kendini Açma ve Sadakat olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır.

Kaner ölçme aracını geliştirme çalışmasını yaşları 14 ile 18 arasındaki toplam 1648 ergen üzerinde gerçekleştirmiştir. Ölçeğin güvenirlik çalışması Kaner (2002) tarafından Cronbach Alfa iç tutarlılık, Spearman Brown testi yarılama katsayıları ile test tekrar test yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 18, en yüksek puan 90'dır. Katılımcıların ölçekten aldıkları yüksek puanlar arkadaşlarla olumlu ilişkileri ifade etmektedir (Kaner, 2002). Alt ölçeklere ilişkin açıklamalar aşağıda sunulmaktadır:

Bağlılık: Bu alt ölçekte, ergenlerin birbirlerine karşılıklı sevgi ve yakınlık duymalarını ifade eden 8 madde bulunmaktadır (Madde numaraları; 1, 4, 10, 11, 12, 13, 15, 16).

Güven ve Özdeşim: Ergenlerin birbirine güvenmeleri ve özdeşleşmeleriyle ilgili 4 madde yer almaktadır (Madde numaraları; 2, 8, 9, 18).

Kendini Açma: Üç maddeden oluşan bu alt ölçekte, ergenin sorunlarını arkadaşlarıyla paylaşımı ölçülmektedir (Madde numaraları: 6, 7, 14).

Sadakat: Başlı derde giren arkadaşlarını korumak amacıyla yalan söylemeyi ve arkadaşları onun başını derde soksa bile onların yanında yer almayı içeren üç maddeden oluşmaktadır (Madde numaraları: 3, 5, 17).

Bu çalışmada Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları bağlılık alt ölçeği için .91, güven ve özdeşim alt ölçeği için .70, kendini açma alt ölçeği için .60 ve sadakat alt ölçeği için .63; toplam ölçek için ise .87 olarak bulunmuştur.

3.3.3. Rekabetçi Tutum Ölçeği

Bu ölçek, Akbayırlı tarafından 1998 yılında rekabetçi tutumu ölçmeye yönelik olarak geliştirilmiştir. Ölçek 23 maddeden oluşmakta ve her madde için “Tamamen katılıyorum”, “Çoğunlukla katılıyorum”, “Kararsızım”, “Pek katılmıyorum”, “Kesinlikle katılmıyorum” şeklinde var olan şıklardan birinin seçilmesi içeren, 5’li Likert tipi ölçek kullanılmaktadır (Ek-3). Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 113, en düşük puan 23’tür. Ölçekten alınan yüksek puan, bireylerin rekabetçi tutum özelliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları. 88 ile. 93 arasında değişmektedir. Bu bulgular iç tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçeğin güvenilirliğini hesaplamak için yapılan çalışmalarda ölçeğin iki yarım güvenilirliğini, iki yarıda eşit sayıda madde bulunmadığından bu amaçla kullanılan Horst formülünden yararlanılarak belirlenmiş ve elde edilen iki yarım güvenilirlik katsayıları. 91 ve. 93 olarak bulunmuştur. Ayrıca yapılan diğer bir güvenlik çalışmasında Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmış, hesaplanan alfa değeri. 92 olarak tespit edilmiştir Yapılan çalışma sonucunda ölçeğin güvenilir olduğu belirlenmiştir (Aydın ve Akbayırlı,2000).

Bu çalışmada rekabetçi tutum ölçeğinin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .76 olarak bulunmuştur.

3.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verilerini toplamak amacıyla Akran İlişkileri Ölçeği (Kaner, 2002), Rekabetçi Tutum Ölçeği (Akbayırılı, 1998) ve Kişisel Bilgi Formundan oluşan anket 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Bitlis ili Ahlat ilçesindeki üç ortaokulda uygulanmıştır.

Yapılan araştırma için Ahlat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bilgi verilerek izin talebinde bulunulmuştur. Alınan izin dahilinde uygulama yapmak için okullardan uygun oldukları gün ve saatler konusunda randevu alınmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler ders saatlerinde öğrencilere araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Uygulama öncesinde öğrencilere uygulama ile ilgili gerekli yönergeler verildikten sonra, toplanan bilgilerin tamamen gizli kalacağı, kendilerinden kimlik bilgilerinin istenmediği belirtilerek uygulamanın gönüllülüğe dayalı olarak gerçekleştirildiği söylenmiştir. Veri toplama işlemi sınıflarda gruplar halinde bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca uygulama esnasında, öğrencilere içten yanıtlar vermelerinin araştırma için önemli olduğu ifade edilmiştir. Standart yönerge araştırmacı tarafından tüm uygulamalarda tekrarlanmış gerekli açıklamalar yapılmıştır. Anketin öğrenciler tarafından doldurulması yaklaşık 40 dakika sürmüştür.

3.5. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen tüm veriler SPSS paket programı aracılığıyla analiz edilmiştir. Veriler analiz edilmeden önce genel olarak normallik varsayımları Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilk ile kontrol edilmiş ve normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir. Normal dağılım gösteren ikili kategoriden oluşan değişkenler için bağımsız gruplar t-testi, 3 ve üzeri kategoriden oluşan değişkenler için tek yönlü varyans analizi; Normal dağılım göstermeyen üç ve üzeri kategoriler için ise Kruskal-Wallis analizi kullanılmıştır.

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanı ve alt boyutları ile rekabetçi tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır.

4. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Rekabetçi Tutum ve Akran İlişkileri Alt Boyutları Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanı ve alt boyutları ile rekabetçi tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla Pearson korelasyon analizi yapılmıştır (Tablo 2).

Tablo 2. *Rekabetçi Tutum ile Akran İlişkileri Arasındaki İlişkiyi Gösteren Korelasyon Tablosu*

Değişkenler	1	2	3	4	5	6
1. Rekabetçi Tutum	1					
2. Akran İlişkileri Toplam Puanı	.12*	1				
3. Bağlılık Boyutu	.24**	.89**	1			
4. Güven ve Özdeşim Boyutu	.01	.80**	.63**	1		
5. Kendini Açma Boyutu	.05	.62**	.37**	.38**	1	
6. Sadakat Boyutu	-.15**	.42**	.11*	.20**	.24**	1

**p < .01, *p < .05

Tablo 2’de incelendiğinde akran ilişkileri toplam puanı ile bağlılık alt boyutu arasında pozitif yönlü ($r = .89$) anlamlı yüksek ilişki görülmüştür. Akran ilişkileri toplam puanı ile güven ve özdeşim alt boyutu arasında ($r = .80$) pozitif güçlü ilişki bulunmuştur. Akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu ile bağlılık alt boyutu arasında ($r = .63$) pozitif yönlü anlamlı orta düzey ilişki tespit edilmiştir. Akran ilişkileri bağlılık alt boyutu ile kendini açma alt boyutu arasında ($r = .37$) arasında anlamlı ve zayıf ilişki görülmüştür. Akran ilişkileri toplam puanı ile kendini açma alt boyutu arasında ($r = .62$) pozitif yönde orta düzey ilişki olduğu bilgisine ulaşılmıştır.

Rekabetçi tutum ile akran ilişkileri toplam puanı ($r = .12$) ve akran ilişkileri bağlılık alt boyutu arasında pozitif yönde ($r = .24$) anlamlı bir ilişkinin olduğu gözlemlenirken, rekabetçi tutum ile akran ilişkileri sadakat alt boyutu arasında negatif

yönde ($r = -.15$) anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu bulguya göre toplam akran ilişkileri puanı ve akran ilişkilerinde bağlılık arttıkça katılımcıların rekabetçi tutum puanları da artarken, akran ilişkilerindeki sadakat arttıkça rekabetçi tutumlar azalmaktadır. Ancak rekabetçi tutumlar ile akran ilişkilerinde güven ve özdeşim ve kendini açma boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

4.2. Akran İlişkileri ve Alt Boyutları İle Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin akran ilişkileri ve alt boyutlarının cinsiyet, sınıf seviyesi, devam edilen okullar, kardeş sayısı, anne ve baba eğitim düzeyi, aile gelir düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu alt problemlere, öğrencilerin demografik özelliklerinin normal dağılım gösterip göstermemesi ve kategori sayılarına bağlı olarak bağımsız gruplar için t-testi, Kruskal-Wallis ve tek faktörlü varyans analizi kullanılarak yanıt aranmıştır.

4.2.1. Cinsiyete Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının ve alt boyutlarından aldıkları puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem için t testleri yapılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Akran İlişkileri Cinsiyet Grup Karşılaştırmaları T-testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	T	P
Bağlılık	Kız	203	32.61	7.63			
	Erkek	215	30.67	8.11	416	2.52	.01*
Güven ve Özdeşim	Kız	203	15.63	3.93			
	Erkek	215	15.21	3.98	416	1.09	.28
Kendini Açma	Kız	203	7.66	3.13			
	Erkek	215	6.97	3.01	416	2.29	.02*

Tablo 3. Akran İlişkileri Cinsiyet Grup Karşılaştırmaları T-testi Sonuçları (devamı)

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	T	P
--	----------	---	-----------	----	----	---	---

Sadakat	Kız	203	5.93	2.86			
	Erkek	215	6.91	3.55	416	-3.10	.001*
Akran İlişkileri Toplam puanı	Kız	203	61.83	13.00			
	Erkek	215	59.76	13.81	416	1.58	.12

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanları ve güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde toplam puan ($t(416) = 1.58, p > .05$), ne de güven ve özdeşim altboyutu puanları ($t(416) = 1.09, p > .05$) açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Katılımcıların akran ilişkileri bağlılık alt boyutu puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında aradaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t(416) = 2.52, p < .01$). Bu farklılığa bakıldığı zaman kızların akran ilişkileri bağlılık alt boyutu puan ortalamalarının ($\bar{X} = 32.61, Ss = 7.63$) erkeklerin akran ilişkileri bağlılık alt boyutu puan ortalamalarından ($\bar{X} = 30.67, Ss = 8.11$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir.

Katılımcıların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde aradaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t(416) = 2.29, p < .05$). Bu farklılığa bakıldığı zaman kızların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puan ortalamalarının ($\bar{X} = 7.66, Ss = 3.13$) erkeklerin akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puan ortalamalarından ($\bar{X} = 6.97, Ss = 3.01$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak kız öğrencilerin akran ilişkilerinde erkek öğrencilere oranla kendilerini akranlarına daha çok açtıkları söylenebilir.

Katılımcıların akran ilişkileri sadakat alt boyutu puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakıldığında farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t(416) = -3.10, p < .001$). Bu farklılığa bakıldığı zaman kızların akran ilişkileri sadakat alt boyutu puan ortalamalarının ($\bar{X} = 5.93, Ss = 2.86$) erkeklerin akran ilişkileri sadakat alt boyutu puan ortalamalarından ($\bar{X} = 6.91, Ss = 3.55$) anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak kız öğrencilerin akran ilişkilerinde erkek öğrencilere oranla akranlarına daha az sadakat gösterdikleri söylenebilir.

4.2.2.Sınıf Seviyesine Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının sınıf seviyelerine (altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır (Tablo 4)

Tablo 4. Akran İlişkileri Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Sınıf Seviyesine Göre Anova Sonuçları

	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	F	p
Akran İlişkileri Toplam	Gruplar arası	254.22	2	127.11	.70	.50
	Grup içi	75197.33	415	181.20		
	Toplam	75451.55	417			
Bağlılık	Gruplar arası	48.89	2	24.45	.39	.68
	Grup içi	26180.32	415	63.09		
	Toplam	26229.22	417			
Güven ve Özdeşim	Gruplar arası	147.88	2	73.94	4.80	.001*
	Grup içi	6389.52	415	15.40		
	Toplam	6537.40	417			
Kendini Açma	Gruplar arası	52.77	2	26.39	2.79	.06
	Grup içi	3921.25	415	9.45		
	Toplam	3974.02	417			
Sadakat	Gruplar arası	13.70	2	6.85	.64	.53
	Grup içi	4439.06	415	10.70		
	Toplam	4452.76	417			

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının ve bağlılık alt boyutunun puanlarının sınıf seviyelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının hem akran ilişkileri toplam puanlarının ($F = .68$, $p > .05$) hem de bağlılık alt boyutu puanlarının ($F = .61$, $p > .05$) karşılandığı belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının [$F(2,415) = .70$, $p = .50$] ve bağlılık alt boyutunun puanlarının [$F(2,415) = .39$, $p > .05$] öğrencilerin sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının sınıf seviyelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir ($F = 5.69$, $p < .05$). Varyans homojenliği varsayımı karşılanmasa da ANOVA testinin bu varsayıma karşı güçlü olmasından dolayı analize devam edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının öğrencilerin sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir [$F(2,415) = 4.80$, $p = .001$]. Aralarında bulunan farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre sadece altıncı sınıfa devam eden öğrencilerin akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının sekizinci sınıfa devam eden öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 1.41$, $Ss = .47$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının diğer sınıf seviyeleri arasında ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

Katılımcıların akran ilişkileri kendini açma ve sadakat alt boyutunun puanlarının sınıf seviyelerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının hem kendini açma ($F = 1.99$, $p > .05$) hem de sadakat ($F = .88$, $p > .05$) alt boyutu puanlarının karşılandığı belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puanlarının [$F(2,415) = 2.79$, $p > .05$] ve sadakat alt boyutu puanlarının [$F(2,415) = .64$, $p > .05$] öğrencilerin sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

4.2.3. Ailedeki Doğum Sırasına Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının aile içindeki doğum sıralarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. (Tablo 5).

Tablo 5. Akran İlişkileri Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Doğum Sırasına Anova Sonuçları

	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P
Akran İlişkileri Toplam Puanı	Gruplar arası	1217.38	3	405.79	2.26	.08
	Grup içi	74234.18	414	179.31		
	Toplam	75451.55	417			
Bağlılık	Gruplar arası	380.93	3	126.98	2.03	.11
	Grup içi	25848.29	414	62.44		
	Toplam	26229.22	417			
Güven ve Özdeşim	Gruplar arası	50.89	3	16.97	1.08	.36
	Grup içi	6486.51	414	15.67		
	Toplam	6537.40	417			
Kendini Açma	Gruplar arası	37.09	3	12.36	1.30	.27
	Grup içi	3936.93	414	9.51		
	Toplam	3974.02	417			
Sadakat	Gruplar arası	29.35	3	9.78	.91	.43
	Grup içi	4423.41	414	10.69		
	Toplam	4452.76	417			

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının aile içindeki doğum sıralarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının karşılandığı belirlenmiştir ($F = .12, p > .05$). Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının öğrencilerin aile içindeki doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur [$F(3,414) = 2.26, p > .05$].

Katılımcıların akran ilişkileri bağlılık, güven ve özdeşim alt boyutunun puanlarının aile içindeki doğum sıralarına farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının hem bağlılık alt boyutu ($F = 2.09, p > .05$), hem de güven ve özdeşim alt boyutu ($F = .68, p > .05$) karşılandığı bilgisi elde edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri bağlılık alt boyutu puanlarının [$F(3,414) = 2.03, p > .05$] ve güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının [$F(3,414) = 1.08, p > .05$] aile içindeki doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Katılımcıların akran ilişkileri kendini açma ve sadakat alt boyutu puanlarının aile içindeki doğum sıralarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının hem kendini açma ($F = 2.68, p > .05$) hem de sadakat alt boyutu ($F = 0.75, p > .05$) puanlarının karşılandığı belirlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puanlarının [$F(3,414) = 1.30, p > .05$] ve sadakat alt boyutu puanlarının [$F(3,414) = 0.91, p > .05$] öğrencilerin aile içindeki doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bilgisine ulaşılmıştır.

4.2.4. Kardeş Sayısına Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. *Akran İlişkileri Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Anova Sonuçları*

	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	<i>F</i>	<i>P</i>
Akran	Gruplar arası	1748.20	2	874.10	4.92	.01*
İlişkileri	Grup içi	73703.35	415	177.60		
Toplam Puanı	Toplam	75451.55	417			

Tablo 6. *Akran İlişkileri Toplam ve Alt Boyut Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Anova Sonuçları (devamı)*

Bağlılık	Gruplar arası	879.50	2	439.75	7.20	.01*
	Grup içi	25349.72	415	61.08		
	Toplam	26229.22	417			
Güven ve Özdeşim	Gruplar arası	55.00	2	27.50	1.76	.17
	Grup içi	6482.40	415	15.62		
	Toplam	6537.40	417			
Kendini Açma	Gruplar arası	37.33	2	18.67	1.97	.14
	Grup içi	3936.69	415	9.49		
	Toplam	3974.02	417			
Sadakat	Gruplar arası	31.66	2	15.83	1.49	.23
	Grup içi	4421.10	415	10.65		
	Toplam	4452.76	417			

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir ($F = 3.90, p < .05$). Varyans homojenliği varsayımı karşılanmasa da ANOVA testinin bu varsayımına karşı güçlü olmasından dolayı analize devam edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının öğrencilerin aile içindeki kardeş sayılarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir [$F(2,415) = 4.92, p = .01$]. Aralarında bulunan farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre dört ve üstü kardeş sayısına sahip olan öğrencilerin puanlarının üç kardeş olan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 4.47, Ss = 1.43$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Akran ilişkileri toplam puanlarının diğer kardeş sayısı (bir ve iki kardeş ile üç kardeş ve dört kardeş ve üstü) grupları arasında ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

Katılımcıların akran ilişkileri bağlılık alt boyutunun puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının karşılanmadığı belirlenmiştir ($F = 4.82, p < .05$). Varyans homojenliği varsayımı karşılanmasa da ANOVA testinin

bu varsayıma karşı güçlü olmasından dolayı analize devam edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri bağıllık alt boyutu puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur [$F(2,415) = 7.20, p = .001$]. Aralarında bulunan farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Scheffe testi sonuçlarına göre dört ve üstü kardeş sayısına sahip olan öğrencilerin puanlarının üç kardeş olan öğrencilerin puanlarından ($\bar{X} = 3.09, Ss = .84$) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Akran ilişkileri bağıllık alt boyutu puanlarının diğer kardeş sayısı grupları (bir ve iki kardeş ile üç kardeş ve dört kardeş ve üstü) arasında ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır.

Katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim, kendini açma, sadakat alt boyutu puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının güven ve özdeşim ($F = 1.30, p > .05$), kendini açma ($F = 0.34, p > .05$), sadakat ($F = 1.60, p > .05$) alt boyut puanlarının karşılaştığı görülmüştür. Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyut puanının [$F(2,415) = 1.76, p > .05$], kendini açma alt boyut puanının [$F(2,415) = 1.97, p > .05$] ve sadakat alt boyut puanının [$F(2,415) = 1.49, p > .05$] öğrencilerin aile içindeki kardeş sayılarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

4.2.5. Anne Eğitim Durumlarına Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 7).

Tablo 7. *Akran İlişkileri Toplam Puanlarının Annelerinin Eğitim Durumun Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları*

Anne Eğitim Durumu	n	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	77	199.02	5	1.64	.90
Okur Yazar	30	212.02			
İlkokul	113	204.46			
Ortaokul	135	213.08			
Lise	47	222.99			
Üniversite ve Üstü	16	220.94			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 1.64, p > .05].

Katılımcıların akran ilişkileri bağlılık alt boyutu puanlarının babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskall Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 8).

Tablo 8. *Akran İlişkileri Bağlılık Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları*

Baba Eğitim Durumu	n	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	77	189.31	5	3.35	.65
Okur Yazar	30	216.37			
İlkokul	113	207.00			
Ortaokul	135	216.63			
Lise	47	222.50			
Üniversite ve Üstü	16	213.09			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri bağlılık alt boyutu puanlarının öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 3.35, p > .05].

Katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskall Wallis H-Testi yapılmıştır. (Tablo 9).

Tablo 9. *Akran İlişkileri Güven ve Özdeşim Alt Boyutu Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları*

Anne Eğitim Durumu	n	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	77	210.12	5	.27	1.00
Okur Yazar	30	210.08			
İlkokul	113	207.04			
Ortaokul	135	208.76			
Lise	47	211.67			
Üniversite ve Üstü	16	222.72			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = .27, p > .05].

Katılımcıların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puanlarının annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskall Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 10).

Tablo 10. *Akran İlişkileri Kendini Açma Alt Boyutu Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları*

Anne Eğitim Durumu	n	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	77	192.79	5	5.50	.36
Okur Yazar	30	199.47			
İlkokul	113	202.69			
Ortaokul	135	214.84			
Lise	47	231.47			
Üniversite ve Üstü	16	247.25			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puanlarının öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 5.50, p > .05].

Katılımcıların akran ilişkileri sadakata alt boyutu puanlarının annelerinin eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskall Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 11).

Tablo 11. *Akran İlişkileri Sadakat Alt Boyutu Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları*

Anne Eğitim Durumu	n	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	77	214.47	5	.79	.98
Okur Yazar	30	210.43			
İlkokul	113	207.62			
Ortaokul	135	212.82			
Lise	47	201.43			
Üniversite ve Üstü	16	192.84			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri Sadakat alt boyutu puanlarının öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = .79, p > .05].

4.2.6. Baba Eğitim Durumlarına Göre Akran İlişkilerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskall Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 12).

Tablo 12. *Akran İlişkileri Toplam Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları*

Baba Eğitim Durumu	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	13	167.38	5	4.91	.43
Okur Yazar	22	214.75			
İlkokul	55	204.85			
Ortaokul	116	209.81			
Lise	131	224.00			
Üniversite ve Üstü	81	194.10			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 4.91, p > .05].

Katılımcıların akran ilişkileri bağıllık alt boyutu puanlarının babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 13).

Tablo 13. *Akran İlişkileri Bağıllık Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları*

Baba Eğitim Durumu	n	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	13	142.08	5	5.73	.33
Okur Yazar	22	191.34			
İlkokul	55	199.55			
Ortaokul	116	212.44			
Lise	131	216.35			
Üniversite ve Üstü	81	216.72			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri bağıllık alt boyutu puanlarının öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 5.73, p > .05].

Katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 14).

Tablo 14. *Akran İlişkileri Güven ve Özdeşim Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları*

Baba Eğitim Durumu	n	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	13	198.81	5	7.06	.22
Okur Yazar	22	234.39			
İlkokul	55	211.18			
Ortaokul	116	214.32			
Lise	131	219.63			
Üniversite ve Üstü	81	180.02			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 7.06, p > .05]

Katılımcıların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puanlarının babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 15).

Tablo 15. *Akran İlişkileri Kendini Açma Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları*

Baba Eğitim Durumu	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	13	171.65	5	4.02	.55
Okur Yazar	22	185.80			
İlkokul	55	212.72			
Ortaokul	116	210.12			
Lise	131	221.37			
Üniversite ve Üstü	81	199.74			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puanlarının öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 4.02, p > .05].

Katılımcıların akran ilişkileri sadakata alt boyutu puanlarının babalarının eğitim düzeylerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmıştır (Tablo 16).

Tablo 16. *Akran İlişkileri Sadakat Alt Boyutu Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları*

Baba Eğitim Durumu	n	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	13	252.46	5	8.03	.16
Okur Yazar	22	236.32			
İlkokul	55	216.68			
Ortaokul	116	212.50			
Lise	131	213.16			
Üniversite ve Üstü	81	180.23			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri Sadakat alt boyutu puanlarının öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 8.03, p > .05].

4.3. Rekabetçi Tutumları İle Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu kısmında ortaokul öğrencilerinin Rekabetçi Tutum Düzeylerinin cinsiyet, sınıf seviyesi, devam edilen okullar, kardeş sayısı, anne ve baba eğitim düzeyi, aile gelir düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu alt problemlere, öğrencilerin demografik özellikleri kategorisine bağlı olarak bağımsız gruplar için t testi ve tek faktörlü varyans analizi kullanılarak yanıt aranmıştır.

4.3.1. Cinsiyete Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların rekabetçi tutum puan ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel anlamda farklılaşıp farklılaşmadığını gösteren bağımsız örneklem için t testi sonuçları aşağıda verilmiştir (Tablo 17).

Tablo 17. *Rekabetçi Tutum Puanlarının Cinsiyet Grup Karşılaştırmaları T-testi Sonuçları*

	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
Rekabetçi Tutum	Kız	203	88.23	11.85			
	Erkek	215	85.76	11.88	416	2.13	.03*

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan bağımsız örneklem için t testi sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir ($t(416) = 2.13, p = .03$). Bu farklılığa bakıldığı zaman kızların rekabetçi tutum puan ortalamalarının ($\bar{X} = 88.23, Ss = 11.85$) erkeklerin rekabetçi tutum puan ortalamalarından ($\bar{X} = 85.76, Ss = 11.88$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha rekabetçi oldukları söylenebilir.

4.3.2. Sınıf Seviyesine Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının sınıf seviyelerine (altıncı, yedinci ve sekizinci sınıf) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır (Tablo 18).

Tablo 18. *Rekabetçi Tutum Puanlarının Sınıf Seviyesine Göre Anova Sonuçları*

	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	<i>F</i>	<i>P</i>
Rekabetçi	Gruplar arası	655.94	2	327.97	2.32	.09
Tutum	Grup içi	58579.45	415	141.16		
	Toplam	59235.39	417			

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının sınıf seviyelerine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının karşılandığı tespit edilmiştir ($F = 1.65, p > .05$). Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [$F(2,415) = 2.32, p > .05$].

4.3.3. Ailelerin Gelir Düzeyine Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının ailelerinin ekonomik gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır (Tablo 19).

Tablo 19. *Rekabetçi Tutum Puanlarının Ailelerin Gelir Düzeylerine Göre Anova Sonuçları*

	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	Sd	Kareler ortalaması	<i>F</i>	<i>P</i>
Rekabetçi	Gruplar arası	285.28	2	142.64	1.00	.37
Tutum	Grup içi	58950.10	415	142.05		
	Toplam	59235.39	417			

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının ailelerinin ekonomik gelir düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının karşılandığı belirlenmiştir ($F = .41 p > .05$). Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin ailelerinin

ekonomik gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur [$F(2,415) = 1.00, p > .05$].

4.3.4. Ailedeki Doğum Sırasına Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının aile içindeki doğum sıralarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır (Tablo 20).

Tablo 20. *Rekabetçi Tutum Puanlarının Doğum Sırasına Göre Anova Sonuçları*

	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P
Rekabetçi	Gruplar arası	56.44	3	18.81	.13	.94
Tutum	Grup içi	59178.95	414	142.94		
	Toplam	59235.39	417			

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının aile içindeki doğum sıralarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının karşılandığı bulunmuştur ($F = 1.43, p > .05$). Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin aile içindeki doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [$F(3,414) = 0.13, p > .05$].

4.3.5. Kardeş Sayısına Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına (tek kardeş sayısı 5 olduğu için iki kardeşli olanlarla birleştirilerek analiz edilmiştir) göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır (Tablo 21).

Tablo 21. *Rekabetçi Tutum Puanlarının Kardeş Sayısına Göre Anova Sonuçları*

	Varyansın kaynağı	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P
Rekabetçi Tutum	Gruplar arası	766.95	2	383.48	2.72	.07
	Grup içi	58468.44	415	140.89		
	Toplam	59235.39	417			

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Levene testi sonucunda, tek yönlü varyans analizinin varsayımlarından olan varyans homojenliği varsayımının karşılandığı tespit edilmiştir ($F = 2.41, p > .05$). Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin aile içindeki kardeş sayılarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [$F(2,415) = 2.72, p > .05$].

4.3.6. Araştırma Grubunun Anne Eğitim Durumlarına Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların annelerinin eğitim durumlarına göre sayılarının 30'un (üniversite ve üstü) altında kalmasından dolayı rekabetçi tutumların farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskal Wallis H-Testi yapılmıştır. Katılımcıların rekabetçi tutumlarının annelerinin eğitim düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığını gösteren Kruskal Wallis H-Testi sonuçları aşağıdaki tablo 22'de gösterilmiştir.

Tablo 22. *Rekabetçi Tutum Puanlarının Annelerinin Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskal Wallis H-Testi Sonuçları*

Anne Eğitim Durumu	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okur Yazar Değil	77	206.22	5	7.93	.16
Okur Yazar	30	209.87			
İlkokul	113	203.06			
Ortaokul	135	211.04			
Lise	47	198.27			
Üniversite ve Üstü	16	290.09			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin annelerinin eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 7.93, p >.05].

4.3.7.Baba Eğitim Durumlarına Göre Rekabetçi Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Katılımcıların babalarının eğitim durumlarına göre sayılarının 30'un (okuryazar olmayan ve okuryazar olanlar) altında kalmasından dolayı akran ilişkileri ve rekabetçi tutumların farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla Kruskall Wallis H-Testi yapılmıştır. Katılımcıların rekabetçi tutumlarının babalarının eğitim düzeylerine göre farklılaşp farklılaşmadığını gösteren Kruskall Wallis H-Testi sonuçları aşağıdaki tablo 23'de gösterilmiştir.

Tablo 23. *Rekabetçi Tutum Puanlarının Babalarının Eğitim Durum Grubuna Yönelik Kruskall Wallis H-Testi Sonuçları*

Baba Eğitim Durumu	N	Sıra Ort.	Sd	χ^2	P
Okuryazar Değil	13	163.73	5	28.80	.001
Okuryazar	22	131.55			
İlkokul	55	172.63			
Ortaokul	116	216.44			
Lise	131	207.46			
Üniversite ve Üstü	81	256.41			
Toplam	418				

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin babalarının eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir [χ^2 (sd = 5, n = 418) = 28.80, p = .00]. Farkın hangi grup ya da gruplardan kaynaklandığını bulmak amacıyla ikili karşılaştırmalar sonuçları incelenmiştir. Bonferroni düzeltmesi uygulanarak tüm etkiler için anlamlılık düzeyi 0.003 olarak belirlendi. Burada 15 ayrı kıyaslama olduğu için p değeri 15'e bölünmüştür (0.05/15 = .003). Analiz sonuçlarına göre babası üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ile babası okuryazar olan katılımcıların rekabetçi tutum puan ortalamalarının farklılaştığı bulunmuştur ($M_d = -124.86$, $SD = 29.03$, p = .00). Sıra ortalamaları dikkate alındığında babası üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip olan katılımcıların rekabetçi tutumlarının (Sıra Ort.= 256.41) babası okuryazar olan

katılımcılardan (Sıra Ort. = 131.55) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Benzer şekilde babası üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ile babası ilkokul mezunu olan katılımcıların rekabetçi tutum puan ortalamalarının farklılaştığı belirlenmiştir ($M_d = -83.78$, $SD = 21.10$, $p = .001$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında babası üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip olan katılımcıların rekabetçi tutumlarının (Sıra Ort. = 256.41) babası okuryazar olan katılımcılardan (Sıra Ort. = 172.63) anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre ikili karşılaştırmaları yapılan diğer grupların rekabetçi tutum puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

5.BÖLÜM

TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. Akran İlişkileri İle İlgili Elde Edilen Bulgularının Yorumlanması

Araştırmadan edinilen bulgulara göre katılımcıların cinsiyetleri açısından bakıldığında kız ve erkek oluşlarına göre akran ilişkileri toplam puanlarında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Akran ilişkileri bağlılık alt boyutu cinsiyete göre kızlarda erkeklere oranla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu bulgudan yola çıkarak kız öğrencilerin akran ilişkilerinde erkek öğrencilere oranla akranlarına daha bağlı oldukları söylenebilir. Elde edilen bu bulgu alan yazındaki araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. Şimşek (2010) ve Tozkoparan (2014)'ın yaptığı araştırmaların sonuçlarında elde edilen bulgular da kız öğrencilerin bağlılık ilişkilerinin erkek öğrencilerin bağlılık düzeylerinden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Döğücü (2004) ise yaptığı çalışmasında farklı liselerde öğrenim gören ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini incelemiş, kızların erkeklere oranla arkadaşlarıyla daha yakın ve yoğun ilişkiler kurduklarını ve erkeklere göre arkadaşlarına daha bağlı bir yapı sergilediklerini saptamıştır.

Katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kendini açma alt boyutunda ise kızların akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puan ortalamalarının erkeklerin akran ilişkileri kendini açma alt boyutu puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak kız öğrencilerin akran ilişkilerinde erkek öğrencilere oranla kendilerini akranlarına daha çok açtıkları söylenebilir. Literatür incelendiğinde bu araştırma bulgusuna paralel bilgilerle karşılaşılmaktadır. Yani erkekler arkadaşlarıyla daha yüzeysel ilişkiler kurarken kızlar kendini açma eğilimini daha fazla sergilemekteydiler (Dickens, Erlman ve Kon, 1981; Akt. Hortaçsu, 1997).

Akran İlişkileri sadakat alt boyutu açısından edinilen bulgulara bakıldığında cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu farklılığa bakıldığı zaman kızların akran ilişkileri sadakat alt boyutu puan ortalamalarının erkeklerin akran ilişkileri sadakat alt boyutu puan ortalamalarından anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak kız öğrencilerin akran ilişkilerinde erkek

öğrencilere oranla akranlarına daha az sadakat gösterdikleri söylenebilir. Diğer araştırmalar incelendiğinde Delikara(2000) ve Tozkoparan'ın (2014) yaptığı araştırma sonucunda elde edilen bulgularda da erkek öğrencilerin sadakat alt boyutu puanları araştırma sonuçlarını desteklerken öte yandan Şimşek'in (2010) yatılı bölge okullarında ve ailesi yanında kalan sekizinci sınıf öğrencilerinin üzerinde yaptığı araştırmasında kız öğrencilerin sadakat algılarının erkek öğrencilerinkinden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Akran ilişkileri, bağlılık, kendini açma ve sadakat alt boyutları ile öğrencilerin sınıf seviyeleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Yüçetürk (2018) lise öğrencileri üzerinde uyguladığı araştırmasında akran ilişkileri sadakat alt boyutu puanlarının sınıf değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği bulgusuna ulaşmış olup, bu bulgu araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Ancak analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının öğrencilerin sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Sadece altıncı sınıfa devam eden öğrencilerin akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının sekizinci sınıfa devam eden öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Akran ilişkileri güven ve özdeşim alt boyutu puanlarının diğer sınıf seviyeleri arasında ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Analiz sonuçlarında sınıf seviyesine göre farklılaşma olmamasının temelinde, erinlik dönemi geçişinin bu yaş aralığına denk gelip, genele yayılmış bir süreç olduğundan yaş gruplarında belirgin bir farklılık göstermediği düşünülmektedir.

Akran ilişkileri, güven ve özdeşim, kendini açma” ve sadakat alt boyutları ile öğrencilerin ailelerinin ekonomik gelir düzeyini nasıl algıladıkları arasında anlamlı bir ilişki yoktur. Ancak katılımcıların akran ilişkileri bağlılık alt boyutu puanlarının ailelerin ekonomik gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Ailelerinin ekonomik gelir düzeyini düşük olarak belirten öğrencilerin akran ilişkileri bağlılık alt boyutu puanlarının hem ailelerinin ekonomik gelir düzeyini orta olarak belirten öğrencilerin puanlarından hem de yüksek olarak belirten öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bu bulguya göre ailelerin ekonomik gelir düzeyi orta ve yüksek olan öğrencilerin akran ilişkilerinde ailelerin ekonomik gelir düzeyi düşük olan öğrencilere oranla daha az

bağlılık gösterdikleri söylenebilir. Ancak Dinçer (2008) araştırmasında üst sosyo ekonomik düzeye sahip olan öğrencilerin alt sosyo ekonomik düzeydeki ergenlere göre daha olumlu akran ilişkilerine sahip olduğunu ifade etmiştir. Araştırma bulgularının farklılaşmasının çocuğun erinlikten ergenliğe geçiş sürecinde başlangıçta kısıtlı sosyal çevrede kurduğu ilişkilerini zamanla bulamaması, üst sosyoekonomik düzeydeki çocukların alt sosyoekonomik düzeydeki çocuklara göre arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirme, katılabileceği daha geniş sosyal aktivitelerin imkanından ötürü zamanla farklılaşabileceği düşünülmektedir.

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının ve alt boyutlarının öğrencilerin anne ve babalarının eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Tozkoparan'da (2014) yaptığı çalışmada ebeveyn eğitim durumlarına göre akran ilişkileri puanlarında anlamlı farklılık göstermediği bulgularına ulaşmıştır.

Bulgulara göre katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının ve alt boyutlarının öğrencilerin aile içindeki doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu anlamda Dinçer'de (2008) gerçekleştirdiği çalışmada doğum sırasının arkadaş ilişkileri alt boyutlarında ve toplam puanlarda anlamlı bir farklılık yaratmadığı sonucuna ulaşmış olup, bu araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir.

Akran ilişkileri, güven ve özdeşim, kendini açma ve sadakat alt boyutları ile öğrencilerin aile içindeki kardeş sayıları arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Katılımcıların akran ilişkileri toplam puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek amacıyla yapılan analizlerde dört ve üstü kardeş sayısına sahip olan öğrencilerin puanlarının üç kardeş olan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Akran ilişkileri toplam puanlarının diğer kardeş sayısı (bir ve iki kardeş ile üç kardeş ve dört kardeş ve üstü) grupları arasında ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Yılmaz (2016) araştırmasında akran ilişkileri güven ve özdeşim, sadakat alt boyutlarında kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulamamış olup çalışmanın bulguları bu alt boyutlarda paralellik göstermektedir.

Elde edilen bulgulara göre katılımcıların akran ilişkileri bağıllık alt boyutu puanlarının aile içindeki kardeş sayılarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Aralarında bulunan farkın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla test sonuçlarına göre dört ve üstü kardeş sayısına sahip olan öğrencilerin puanlarının üç kardeş olan öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Akran ilişkileri bağıllık alt boyutu puanlarının diğer kardeş sayısı grupları (bir ve iki kardeş ile üç kardeş ve dört kardeş ve üstü) arasında ise anlamlı bir farklılık göstermediği saptanmıştır. Ancak Tozkoparan (2014) araştırmasında akran ilişkileri, bağıllık, güven ve özdeşim, kendini açma alt boyutları ile kardeş sayısı arasında anlamlı bir ilişki bulamamış, sadakat alt boyutu ile kardeş sayısı arasında 1 kardeşi olan öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinin tek çocuk/kardeşi olmayan öğrencilerden daha iyi olduğu yönünde bulgular elde etmiştir.

5.2. Rekabetçi Tutum İle İlgili Elde Edilen Bulgularının Yorumlanması

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının cinsiyete göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için yapılan test sonucunda aradaki farkın anlamlı olduğu belirlenmiştir. Bu farklılığa bakıldığı zaman kızların rekabetçi tutum puan ortalamalarının erkeklerin rekabetçi tutum puan ortalamalarından anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgudan yola çıkarak kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla daha rekabetçi oldukları söylenebilir. Bu anlamda Köroğlu (2008) ve Birel'in (2012) kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha yüksek düzeyde rekabetçi tutuma sahip olduklarını tespit etmiş olup çalışmaların bulguları paralellik göstermektedir. Dünya'nın küçük bir köy olarak adlandırıldığı küreselleşen çağımızda kadının iş hayatına daha fazla dahil edilmesi, kadının kendi hayatını yönetip karşılaşılabileceği olumsuz yaşam olaylarına yönelik ekonomik bağımsızlığını sürdürebilmesi ve toplumdaki yerinin sağlamlaştırılması teşvik edilmektedir. Bu düşünce yapısının geliştirilmesi sonucunda kız çocukların erkeklere oranla daha çok rekabetçi tutum içine girdiğini düşünebiliriz.

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin sınıf seviyelerine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Yenidünya (2005) ve Birel (2012)'in lise öğrencileri üzerinde uyguladıkları çalışmalarında da öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre

rekabetçi tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmadığına ilişkin bulguya ulaşılmıştır. Farklı yaş grupları üzerinde yapılan araştırmaların ortak sonucu olarak katılımcıların rekabetçi tutumları ile sınıf seviyeleri arasında bir farklılık görülmemesi çocuğun eğitim hayatına katılmasıyla başlayan ve hemen hemen tüm sosyal yaşantılarında rekabeti erken yaşlardan itibaren tatması neden olarak görülmektedir. Dolayısıyla rekabetçi tutumların sınıf seviyesine göre değişmemesi bu düşüncelyi doğrular niteliktedir.

Analiz sonuçlarına göre katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin ailelerinin ekonomik gelir düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Kartal (2018) ortaokul öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada algılanan sosyo- ekonomik düzeye göre ortaokul öğrencilerinin rekabetçi tutumlarında anlamlı bir farklılık göstermediği bilgisine ulaşarak paralel bulgulara erişilmiştir. Akkaya'nın (2008) elde ettiği verilerde de uygulanan yaş grubu farklı olsa da öğrencilerin ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyleri ile rekabetçi tutum düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunamamasıyla paralel sonuçlar elde edilmiştir. Ailelerin gelir düzeyinin düşük-orta-yüksek olmasının bir önemi olmadan öğrencilerin sergiledikleri rekabetçi tutumlarda farklılaşma görülmemesi çocuğun akran çevresinin etkisini, karakter yapısının, ülkenin eğitim politikasının etkisinin rekabetçi tutum geliştirmesinde baskın olabileceğini düşündürmektedir.

Katılımcıların rekabetçi tutum puanlarının öğrencilerin aile içindeki kardeş sayısı ve doğum sıralarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Bu konuda bu bilgiyi destekleyen ya da çürüten yeterli bilgiyle karşılaşılmamıştır. Daha fazla araştırma yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

Analiz sonuçlarına göre anne eğitim düzeyine göre herhangi bir farklılaşma görülmezken babası üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip olan katılımcılar ile babası okuryazar ve ilkokul mezunu olan katılımcıların rekabetçi tutum puan ortalamalarının farklılaştığı belirlenmiştir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında babası üniversite ve üstü eğitim düzeyine sahip olan katılımcıların rekabetçi tutumlarının babası okuryazar ve ilkokul mezunu olan katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Analiz sonuçlarına göre ikili karşılaştırmaları yapılan diğer grupların rekabetçi tutum puanlarının anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir. Baba eğitim düzeyinin yüksek olduğu çocuklarda rekabetçi tutumun daha fazla görüldüğü

söylenbilir. Akkaya (2008) ise yaptığı araştırmada rekabetçi tutumun anne – baba eğitim düzeyine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulamamıştır.

5.3. Akran İlişkileri İle Rekabetçi Tutum Arasındaki İlişki İle İlgili Elde Edilen Bulgularının Yorumlanması

Veriler incelendiğinde görüleceği gibi rekabetçi tutumlar ile akran ilişkilerinde güven ve özdeşim ve kendini açma boyutları arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı belirlenmiştir.

Rekabetçi tutum ile akran ilişkileri toplam puanı ve akran ilişkileri bağlılık alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca rekabetçi tutum ile akran ilişkileri sadakat alt boyutu arasında negatif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu belirlenmiştir. Bu bulguya göre toplam akran ilişkileri puanı ve akran ilişkilerinde bağlılık arttıkça katılımcıların rekabetçi tutum puanları da artarken, akran ilişkilerindeki sadakat arttıkça rekabetçi tutumlar azalmaktadır. Rekabetçi tutum azaldığı akran ilişkilerinde sadakat artması beklenen olası sonuçken, bağlılık alt boyutuyla zıt sonuçlara ulaşılması çocukların erinlik döneminde olmaları ve arkadaşlığa dair ilk gerçekçi ve önemli şemalar geliştirme aşaması karmaşası yaşadıklarını düşündürmektedir. Bu konuda daha fazla araştırma yapılmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

5.4. Öneriler

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgular doğrultusunda okul psikolojik danışmanları, idareci öğretmen ve araştırmacılara görüş ve önerilerde bulunulmuştur.

Okul erinlerin akranlarıyla geliştirdikleri arkadaşlıkları sürdürdükleri, hayata dair fikir edindikleri ve yaşamayı öğrendikleri toplumsallaşma aracıdır. Akran ilişkilerinde yıkıcı rekabeti önleme kapsamında, öğrencilerin gelişimlerine yapıcı önde etki sağlayabilecekleri, akranların birbirlerine yardımcı olabilecekleri akran danışmanlığı programları okul psikolojik danışmanları öncülüğünde uygulanabilir.

Erinlik dönemindeki çocukların eğitim öğretim sürecinde karşılaştıkları rekabetçi tutumlara yönelik etki boyutlarını ele alan, yaşamlarında bu etkilerin nasıl devam ettiğini içeren daha kapsayıcı araştırmalar yapılarakalan yazına katkı sağlanabilir.

Rekabetçi tutumla ilgili yapılacak çalışmaların arttırılması çocuk ergen ruh sağlığına farklı bakış açıları sunabilir.

Erinlerde olumlu akran ilişkilerinin geliştirilmesi amacıyla çocukların hep beraber katılabileceği sosyal ve kültürel etkinliklerin planlanması yapılarak, çocuklarda grup dayanışmasının olumlu etkilerini görme, işbirliği geliştirme gibi sosyal becerilerini arttırmaya yönelik çalışmalar yapılabilir.

Çocuklara, akran ilişkilerini geliştirme ve birbirlerinin sosyal- eğitsel gelişimlerine katkı sağlamaları amacıyla sınıf rehber öğretmenleri tarafından sınıf rehberlik saatlerinde iletişim becerileri ve işbirlikçi öğrenmenin avantajlarını içeren çalışmalar önleyici ve eğitsel rehberlik anlamında uygulanabilir.

Anne babalarca rekabetçi tutumun öneminin, hassasiyet derecesinin ve çocuğun yaşamındaki etkilerinin kavranılması, ebeveynlerin desteğini alınması bakımından önemlidir. Anne babanın çocuğun eğitim sürecindeki önemi göz önüne alındığında ebeveynlere, çocukların gelişimsel dönemlerinin hassasiyetlerini de içeren rekabetçi tutumlarının çocuklara sağlıklı yansımalarının sağlanması amacıyla aile eğitimleri kapsamında çalışmalar okul eğitimci çevresince yapılabilir.

Rekabetçi tutumlarla ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında üzerinde yoğunlaşılın dönemin ergenlik ve sonrası zaman dilimlerinde olduğu görülmektedir. Çocuğun yaşamına bir bütünlük içerisinde bakıldığında bebeklik dönemi, oyun çağı çocuğu ve ilk okul çağına inilerek araştırmaların bu dönemlerde de yapılması ve arttırılması rekabetçi tutumun seyrinin incelenmesi ve sürecin daha sağlıklı incelenmesini mümkün kılması açısından önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Adams, G. R. (1983). Social competence during adolescence: social sensitivity. Locus of control, empathy and peer popularity. *Journal Of Youth And Adolescence*, 12, 203-211.
- Adler, A., (2010). *İnsanı tanıma sanatı*. (Çev.Şipal , K.).İstanbul: Say Yayınları.
- Adler, A., (2011). *Yaşama sanatı*.(Çev.Şipal , K.). İstanbul: Say Yayınları.
- Akbayırılı, Y. B., (1998). *Bir ölçek geliştirme çalışması: Rekabetçi Tutum Ölçeği (RTÖ): geliştirilmesi, güvenilirliği ve geçerliği*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek lisans tezi.
- Akkaya, S. (2008). *Ortaöğretim (lise) öğrencilerinde rekabetçi tutum ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek lisans tezi.
- Allen, J. & Land, D. (1999) Attachment in adolescence. Handbook of attachment: research, theory ve clinical applications. In J. Cassidy and P. R. Shaver (Eds.), *The guilford press*, 319-335. New York: Guilford Press.
- Arısoy, S. (1983). *Lise 2. sınıf düzeyindeki öğrencilerin arkadaş tercihleri*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a etik*. (1997), (Çev. Saffet Babür). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Arnett, J. (2000). Emerging adulthood: A theory of development from the late teens through the twenties. *American psychologist*, 55, 469-480.
- Arnett, J. J. (2001). *Adolescence and emerging adulthood a cultural approach: pers and friends*. University of New Jersey: Unpublished disseertation.
- Austin, S. & Joseph, S. (1996). Assessment of bully/victim problems in 8 to 11 years olds. *British Journal Of Education Psychology*, 67.

- Aydın, A. (1998). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bayhan, S., Artan, Ğ. (2007). *Çocuk gelişimi ve eğitimi*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Bayraktar, F. (2007). Olumlu ergen gelişiminde ebeveyn/akran ilişkilerinin önemi. *Çocuk Ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 157-166.
- Berger, K. (2005). *The Developing person*, Worth Publishers.
- Berndt, T. (1999). *The dark side of friendship: questions about negative interactions between friends; Paper Presented At The Biennial Meeting Of The Society*. State university of New York: Unpublished disseertation.
- Besag, V. (1995). *Bulling and victims in schools*. Philadelphia: Open University Press.
- Bilbay, A., Çetin, F., Kaymak, D. (2001). *Araştırmadan uygulamaya çocuklarda sosyal beceriler*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Bilgiç, N. (2000). *Arkadaşlık becerisi eğitiminin ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin yalnızlık düzeylerine etkisi*. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Birel, S. (2012). *Lise öğrencilerinin bazı değişkenlere göre rekabetçi tutum, psikolojik belirtiler ve problem çözme beceri düzeyleri*. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yüksek lisans tezi.
- Brigitte, B. (2003). *İyi çocuk- zor çocuk* (Çev.Cuma Yorulmaz). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Büyükışık, G. (2009). *Alabayır ilköğretim okulu birinci sınıf öğrencilerinin sosyal gelişimlerinde sınıf rehberliğinin etkisi: van-alabayır köyü örneği*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek lisans tezi.

Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2010).

Bilimsel araştırma yöntemleri (6.Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Büyükşahin, Ç .G., Atıcı, M. (2008). Lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık

ilişkilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal*

Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17, 35-50.

Chow, W. Y. (2008). *The role of friendship on adolescent mental health problems.*

Arizona State University: Unpublished disseertation.

Cohen, A. A. B. (2008). *The best friendships of young adolescents: the role of*

internalizing symptoms, characteristics of friends, friendship quality, and

observed disclosure. Maryland University: Unpublished disseertation.

Coie, J. D., Hubbard, J. A. (1994). Peer-rejection places children an immediate,

long-term behavioral risk. *Child and Adolescent Behaxior Letter*, Vol. 10,45-82.

Erdley, C. A., Nangle, D. W., Newman, J. E., Carpenter, E. M. (2001).

Children's friendship experiences and psychological adjustment: 79 theory

and research. New Directions For Child And Adolescent Development,5- 24.

Delikara, İ. (2000) *Ergenlerin akran ilişkileri ile suç kabul edilen davranışlar*

arasındaki ilişkinin incelenmesi. Ankara Üniversitesi: Yayınlanmamış yüksek

lisans tezi.

Demir, N. Ö., Baran, A. G., Ulusoy, D. (2005). *Türkiye'de ergenlerin*

arkadaş-akran grupları ile ilişkileri ve sapmış davranışlar. Ankara Örnekleme.

Bilig K1ş, 32, 83-108.

Dinçer, B., (2008). *Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde lise ikinci sınıfa devam*

eden ergenlerin anne-baba tutumlarını algılamaları ile arkadaşlık ilişkilerinin

incelenmesi. Ankara Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.

- Dögücü, F. (2004). *Tosya ilçesinde farklı liselerde öğrenim gören ergenlerin arkadaş ilişkilerinin incelenmesi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi
- Erikson, E. (1974). *Dimensions of a new identity*. Newyork: Norton Company
- Erol, F. (2015). *Üstün zekalı ergenlerin akran ilişkileri ile öznel iyi oluşları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Erwin, P. (2000). *Çocuklukta ve ergenlikte arkadaşlık* (Çev. Osman Akinhay). İstanbul: Alfa/Aktüel Kitabevleri.
- Farmer, T. W. (2000). Misconceptions of peer rejection and problem behavior. *Remedial And Special Education*, 21, 194-208.
- Farrington, D. P. (1993). *Understanding and preventing bullying*. Chicago: University Of Chicago Press.
- Freud, S. (1977). *Inhibitions, symtoms and anxiety*. New York: W.W.Norton and Compony.
- Fromm, E. (1987). *İtaatsizlik üzerine denemeler* (Çev. Ayşe Sayın). İstanbul: Yaprak Yayınları.
- Fromm, E. (2011). *Özgürlükten kaçış* (Çev. Şemsa Yeğın). İstanbul: Payel Yayınları.
- Gençtan, E. (2014). *Psikanaliz ve sonrası*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Goleman, D. (1998). *Duygusal zeka: neden iq'dan daha önemlidir?* (Çev. Banu Seçkin Yüksel). İstanbul: Varlık Yayınları.
- Grusec, J. E., & Lytton, H. (1988). *Social development: History, theory, and research*. New York, NY, US: Springer-Verlag Publishing.
- Gülay, H. (2009). *Okul öncesi dönemde akran ilişkileri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

- Gülay, H. (2011). 5-6 yaş grubu çocuklarda okula uyum ve akran ilişkileri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 10, 1-10.
- Güngen, Y., Tokyürek, Ş., Şanlı, N. (2002). *Ev ve ailede yaşam yönetimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Hartup, W. W. (1992). *Friendships and their developmental significance*. NJ, US: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Hay, D. F. (2005). *Early peer relations and their impact on children's development*. Encyclopedia On Early Childhood Development. Cardiff University: Unpublished disseertation.
- Hoffman, L., Paris, S., Hall, E., (1994). *Developmental psychology today*. U.S.A.: Mc. Graw- Hill, Inc.
- Horney, K. (1991). *Nevrozlar ve insan gelişimi: Öz gerçekleştirme kavgası (5)*. (Çev. S. Budak). Ankara: Öteki Matbaası. (Orijinal çalışma basım tarihi 1950).
- Horney, K. (1945). *Our inner conflicts*. New York.
- Horney, K. (1994). *Psikanalizde yeni yollar (2)*. (Çev. Selçuk Budak). Ankara: Öteki Matbaası. (Orijinal çalışma basım tarihi 1939)
- Horney, K. (2017). *Çağımızın nevroitik kişiliği*. (Çev. Başak Kıcırcı). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hortaçsu, N. (1997). *İnsan ilişkileri*. İstanbul: İmge Yayınevi.
- Hortaçsu, N. (2002). *Çocuklukta ilişkiler: ana-baba, kardeş ve arkadaşlar*. Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Johnson, K. A. (2000). *The peer effect on academic achievement among public*. Heritage Foundation Washington: Report Of The Heritage Center For.
- Juffer, F., Stams J., Van I. (2004). Adopted children's problem behavior is significantly related to their ego resiliency, ego control and sociometric

- status. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 45, 697 – 706.
- Kağıtçıbası, Ç. (1996). The autonomous-relational self:A new synthesis. *European Psychologist*, 1, 180-186.
- Kaner, S. (2002). Akran ilişkileri ölçeği ve akran sapması ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 33, 77-89.
- Kartal Biçen,.B.Ş. (2018). *Ortaokul öğrencilerinde akademik başarının rekabetçi tutum ve problem çözme becerileri açısından incelenmesi*. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yüksek lisans tezi.
- Kılıççı, Y. (2000). *Okulda ruh sağlığı*. Ankara: Anı Yayınları
- Kingrey, N.,Erdley, C. A.(2007). Education and treatment of children. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 30, 73-88.
- Koivusaari, R. (2004). Children’s sociometric membership group computer and supported interaction in school settings. *Educational Psychology*, 24, 359-373.
- Köknel, Ö. (1979). *Cumhuriyet gençliği ve sorunları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Köknel, Ö. (1985). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Köknel, Ö.,(1995). *Kaygıdan mutluluğa kişilik*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Koroğlu, A. (2008). *Lise öğrencilerinin mükemmeliyetçi özellikleri ile rekabetçi tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Laird, R., D., Pettit G. S. (1999). Best friendships, group relationships, and antisocial behavior in early adolescence. *The Journal Of Early Adolescence*, 19, 413-437.
- Legerski, J. P. (2010). *Just among friends: associations amongemotional expression,*

- friend behavior, and friendship quality in early adolescent same-sex friend dyads.* Kansas University: Unpublished Doctoral Dissertation.
- Marion, D. (2008). *Longitudinal change in friendship quality and adolescent adjustment.* Florida Atlantic University: Unpublished Master Dissertation.
- Morganet, R. S. (2005). *Yaşam becerileri ergenler için grupla psikolojik danışma uygulamaları* (Çev: S.Güçray, A.Kaya, M. Saçkes). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Muuss, R. E. (1996), *Theories of adolescence*, New York.
- Olweus, D. (1999). *The nature of school bullying. Across-National Perspective*, London And New York: Routledge.
- Öztürk, O. (2004). *Ruh sağlığı ve bozuklukları.* Ankara:Nobel Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2016). *Arkadaşlık becerisi psiko-eğitiminin 9-12 yaş arası öğrencilerin arkadaşlık niteliğine etkisi.* İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Doktora tezi.
- Özyürek, A. (2017). Okul öncesi çocukların duyguları tanıma ile duyguları yönetme ve arkadaşlık becerileri arasındaki ilişki. *Akademik Bakış.Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, 59,128-140.
- Pakaslahti, L., Karjalainen, A. ve Keltikangas,-Jarvinen, L. (2002). Relationships between adolescent prosocial problem-solving strategies, prosocial behaviour, and social acceptance. *International Journal Of Behavioral Development*, 26, 137-144.
- Piaget, J. (1965). *The moral judgment of the child.* New York, NY, US: Free Press.
- Prinstein, M. J., Lagreca, A. M. (2002). Peer crowd affiliation and internalizing distress in adolescence: A Longitudinal Follow-Back Study. *Journal Of Research On Adolescence*, 12, 325– 351.
- Powdrill, L. A. (2004). *Relations between children's social status and self-perceptions of both academic and social competence.* The University of Texas: Unpublished

doctoral dissertation.

- Riskind, J., Wilson, D. (1982). Interpersonal attraction for the competitive person: unscrambling the competition paradox. *Journal Of Applied Social*, 5, 78-103.
- Silva, M. B. (1993). *Subgroups of peer-rejected children: differences in self-perceptions, attributions, and responses to rejection*. Texas Tech: Unpublished doctoral dissertation.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik* (Çev.Figen Çok). İstanbul: İmge Kitapevi.
- Sucuoğlu, B., Çiftçi, İ. (2007). *Bilişsel süreç yaklaşımıyla sosyal beceri eğitimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sullivan, H. S. (1953). *The interpersonal theory of psychiatry*. New York: Norton Press.
- Şimşek, D. (2010). *Yatılı ilköğretim bölge okulu ve ailesi yanında kalan ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin akran ilişkileri, sosyal destek algıları ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Çukurova Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Thompson, M., Grace, C.O., Cohen, L.J. (2002). *Çocuğunuzun arkadaşlık ilişkileri* (Çev. E. N. Boylu). Ankara: Arkadaş Yayınevi. (Eserin Orjinali 2001'de Yayımlandı).
- Totan, T. (2014). The canonical effect of task articulation, peer relations, and self-regulation based social and emotional learning needs to fields of self efficacy. *Eğitim ve Bilim*, 39,331-343
- Tozkoparan, S. (2014). *Öğrenci algısına göre aileden alınan sosyal destek, annebaba tutumu ve akran ilişkileri: Özel çevre ortaokulu öğrencileri üzerinde ilişkisel bir tarama*. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Yüksek lisans tezi.
- Türktan, Ş., Savran, C. (2011). *Ergenlik döneminde bağlanma. içinde t. solmuş*

- (ed.), *bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık; 259-271.
- Uluyurt, F. (2012). *Bazı değişkenlere göre okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5-6 yaş grubu çocuklarının akran ilişkileri*. Konya: Yüksek lisans tezi.
- Unlendorff, H. (2000). Parents' And Childrens Friendships Networks. *Journal Of Family Issues*, 3,48-79.
- Wentzel, K.R. (2003). *Sociometric status and adjustment in middle school: a longitudinal study*. *Journal Of Early Adolescence*, 2 , 5-28.
- Vasta, R., Haith, M. M., Miller, S. A. (1992). *Child psychology: the modern science*. Oxford University: Unpublished disseertation.
- Yavuzer, H. (2000). *Okul çağı çocuğu*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yavuzer, H. (2012). *Çocuk psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yenidünya, A. (2005). *Lise öğrencilerinde rekabetçi tutum, benlik saygısı ve akademik başarı ilişkisi*. Marmara Üniversitesi: Yayımlanmamış yüksek lisans tezi
- Yerlikaya, E., İnanç, B. (2013). *Kişilik kuramları*. Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık.
- Yılmaz, S. (2016). *İmam hatip lisesi öğrencilerinin akran ilişkilerinin, insani değerler ve öznel iyi oluş düzeyleri açısından incelenmesi*. Marmara Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.
- Yörükoğlu, A. (2012). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yücetürk, O.K. (2018). *Lise öğrencilerinde sosyal dışlanmanın akran ilişkileri ve mükemmeliyetçilik ile ilişkisi*. Üsküdar Üniversitesi: Yüksek lisans tezi.

EKLER

EK-1:Kişisel Bilgi Formu

1. Okulunuz:

2. Sınıfınız: 6 7 8

3. Cinsiyetiniz: Kız Erkek

4.Siz dahil kaç kardeşiniz? Tek Çocuk 2 Kardeş 3 Kardeş 4 Kardeş ve üstü

5. Kaçınıcı Çocuksunuz? İlk Çocuk 2.Çocuk 3.Çocuk 4.Çocuk ve üstü

6. Anne ve babanız ile ilgili bilgiler:

Anne

Baba

Öz

Öz

Üvey

Üvey

Sağ

Sağ

Ölü

Ölü

Beraber

Beraber

Boşanmış

Boşanmış

7. Annenizin Eğitim Düzeyi: Okur-yazar değil Okur- yazar İlkOkul

Ortaokul Lise Üniversite ve üstü

8. Babanızın Eğitim Düzeyi: Okur-yazar değil Okur- yazar İlkOkul

Ortaokul Lise Üniversite ve üstü

9.Ailenizin ekonomik gelir düzeyi: Düşük Orta Yüksek

EK-2: Akran İlişkileri Ölçeği

Sevgili öğrenciler,

Bu formda siz, aileniz ve arkadaş ilişkilerinizle ilgili ifadeler yer almaktadır. Maddeler sizi değerlendirmek için değil, bilimsel bir araştırmada kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Bu araştırmanın güvenilir olması için dürüst ve samimi yanıtlar vermeniz çok önemlidir. Yanıtlarınız gizli kalacak ve yalnızca araştırmada kullanılacaktır. Her bir maddeyi dikkatli bir şekilde okuyunuz ve size en uygun gelen seçeneğe (X) işareti koyunuz.

		Her zaman	Sık sık	Ara sıra	Nadiren	Hiçbir zaman
1	Arkadaşlarım beni severler.					
2	İşler yolunda gitmediğinde arkadaşlarıma güvenebilirim.					
3	Arkadaşlarımı korumak için gerektiğinde yalan söylerim.					
4	Arkadaşlarım düşüncelerimi duymaktan hoşlanırlar.					
5	Arkadaşlarımın başı polisle derde girse, onları korumak için yalan söylerim.					
6	Ailemle ilgili sorunlarımı arkadaşlarımla konuşurum.					
7	Kendimi kötü hissettiğimde arkadaşlarımı aramak beni rahatladır.					
8	Arkadaşlarıma güvenirim.					
9	Arkadaşlarıma gerçekleri söyleyecek kadar güvenirim.					
10	Arkadaşlarım bana saygı duyarlar.					

11	Arkadaşlarımla birbirimizi çok severiz.					
12	Arkadaşlarım bana ilgi gösterirler.					
13	Arkadaşlarım sorunlarımla ilgilenirler.					
14	Annemin ve babamın, beni anlayıp anlamadıklarını arkadaşlarımla konuşurum.					
15	Sorunlarım olduğunda arkadaşlarım bana yardım ederler.					
16	Arkadaşlarım düşüncelerime önem verirler.					
17	Arkadaşlarım beni bir belaya sürükleseler bile, yine de onlarla olurum.					
18	En iyi arkadaşım gibi olmak isterim.					

EK-3: Rekabetçi Tutum Ölçeği

Aşağıdaki ifadeler belirli durumları yansıtmaktadır. Her ifadeyi dikkatlice okuyunuz ve sağ taraftaki seçeneklerden size en uygun olanını işaretleyiniz.

		Tamamen katılıyorum	Çoğunlu katılıyorum	Kararsızım	Pek Katılmıyorum	Katılmıyorum
1	Sınavlarda hep yüz almak isterim.					
2	Mükemmelle ulaşmak benim için önemli değildir.					
3	Yenmek benim için önemli değildir.					
4	Hayattaki amaçlarımdan biri her zaman başkalarından daha başarılı olmaktır.					
5	Yarışmanın söz konusu olduğu durumlarda daha başarılı olurum.					
6	İşte ve oyunda kazanmak benim için önemli değildir					
7	Her zaman diğerlerinden daha iyi olmak isterim.					
8	Sınavlarda beklediğim notu almak benim için önemli değildir.					
9	Rakiplerimi yenmekten hoşlanırım.					
10	Bir hedefe ulaşmak için birisiyle rekabet ettiğimde tek başıma yaptığımdan daha iyi sonuç alırım.					
11	Sınav sonuçları ilan edildiğinde kaçınıcı olduğum benim için önemli değildir.					
12	Katıldığım yarışmalarda sonuçlar ilan edileceği zaman heyecanlanırım.					
13	Çevremdeki kişilerin benden daha başarılı olmaları beni kışkırtmaz.					
14	Kazanmak her zaman kaybetmekten daha iyidir.					
15	Arkadaşlarımla cevaplayamadığı soruları ben cevaplamak isterim.					
16	Başkaları ile rekabet kişinin asıl amaçlarına ulaşmasını engeller.					
17	Sınavlarda hep 100 almak isterim çünkü bu alınabilecek en yüksek puandır					
18	Diğer insanlardan üstün olmak benim için önemli değildir.					

19	Rakiplerimi alt edemesem de üzülmem.					
20	Yaptığım her şeyde mükemmel olmak isterim.					
21	Bir ödül ya da oyun kazandığımda bu, benim diğerlerinin arasında en iyisi olduğum anlamına gelir. Adil olan en iyi olanın kazanmasıdır.					
22	Sınavlardan önce belirli bir not hedefim yoktur.					
23	Kendimi başkalarıyla kıyaslama eğilimindeyim.					

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimler Enstitüsü

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimler Enstitüsü

28/05/2019

Tez Başlığı / Konusu

11-14 Yaş Ortakul Öğrencilerinin Arkadaşlık İlişkileri
ve Rekabetsiz Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 67 sayfalık kısmına ilişkin, 28.05.2019 tarihinde sabah/tez danışmanım tarafından turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % 19 (On dokuz) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

28.05.2019

Esma POLAT
Adı, Soyadı, İmza

Adı Soyadı : Esma POLAT
Öğrenci No : 159401072
Anabilim Dalı : Eğitim Bilimleri
Programı : Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Goye B. GENESİT

28.05.2019

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

28.05.2019
Servet CAN
Enstitü Sekreteri